KNJIGA NOVELA

DRUGI DIO

ZBIRKA KRATKIH PRIPOVIESTI
DOMAĆIH I STRANIH PISACA

Kuna 20.—

Uredio i izdao:
MILAN ŠARIĆ, ZAGREB

Tiskanje i razpačavanje odobreno
odlukom Državnog izvještajnog i promičbenog ureda
broj 8122/42 od 28. svibnja 1942.

DRUGA

KNJIGA NOVELA

ZBIRKA KRATKIH PRIPOVIESTI
DOMAĆIH I STRANIH PISACA

ZAGREB 1942.

Tiskara »Merkantile« (Jutriša i Sedmak), Zagreb

VLADISLAV KUMANAC:

TIRANIN

Bio je gotovo dva metra visok. Pravi Ličanin. Po ravnim ramenima i po bivoljem vratu poznalo se da mu je mišična snaga golema. Kad bi se šakom udario u prsa, zveknuo bi mu silno izbočeni prsni koš kao bakreni kotao. Kosa zarasla u čelo, a munjevite njegove oči davale su njegovom licu neki blag izraz.

Takav je bio poručnik Jure — po godinama deran, po izgledu grdosija. Bio je žestoke i neobuzdane krvi. Sad bi bijesnim jahanjem satirao svoje konje, sad bi se opet upustio u beskrajne i lude pijanke ili bi se pak bez ikakva razloga porječkao sa svojim najmilijim drugovima.

Za takva djela je često bio kažnjen sobnim zatvorom. Kad bi se pak napio, bio je pravi bjesomučnik. Zbog takvih bi stvari svaki drugi bio odavno zaglavio. Jure je međutim zauzimao izuzetan položaj — prvo stoga, što mu je otac bio pukovnik otočke graničarske pukovnije, a onda što je kraj sveg svog opasnog temperamenta važio kao najveća dobričina.

Za ženske je mario na svoj način. Je li mu se koja ženska dopala, on joj je to rekao bezobrazno naivno, bez ikakva obzira prema mužu, ocu ili udvaraču. O braku je imao čudnovate nazore:

»Ispod milijuna se ne dam!« rekao je jednom. »Upravo mi toliko treba. Za milijun bih uzeo i đavolju mater, a jeftinije ne bih ni milonsku Veneru!«

Ali za jednog izleta poručnik Jure se upoznao sa gospođicom Marijom, koju su zvali Mandica. Ona je bila kćerka pu-

kovnijskog liječnika, siroča, ali mila i simpatična djevojka. Bila je malena i sitna, ali nježna i mila, kao da je izrasla u nekom stakleniku, a ne podno ličke Plješivice. Maleni struk razvio se u divnim razmjerima. Ruke i noge imala je upravo smiješno malene. Poručnik se prema njoj vladao kao da joj sve nekako gleda kroz prste, baš kao medvjed prema mišu, koji je zalutao u krletku. Mandici je opet neobično laskalo, što je ona, koja nije mogla ni običnu knjigu skinuti s police, zadobila sad najednom neku moć nad nezgrapnim ali golemim čovjekom.

Što se moralo desiti, to se brzo i dogodilo.

Za vrijeme nekog izleta, Mandica se, kako je bila dobre volje, popela na jednu stijenu, ali gore se toliko prestrašila vlastite svoje smjelosti, da nije znala kako da siđe.

»Pomozite mi!« viknula je mašući rukama.

Jure je dohvati noseći je na rukama kao perce i — Bog bi znao što ga je snašlo — bez i jedne riječi stade joj ljubiti obraze i usta, kao što se obično cmaču povijena dojenčad.

Jadna Mandica umalo da nije svisla od straha i stida, uzalud se gušeći i braneći od medvjeda, nasilnika. Videći da je učinio ludoriju, on umjesto da je zamoli za oproštenje ili da joj se ispriča, on se još grubo izdere na nju:

»A što tu cmolite? Zar me ne volite?«

»Volim vas, kako vas ne bi voljela» — mucala je preneražena Mandica — »ali me zato nemojte udaviti!«

Njegov otac, zapovjednik pukovnije, jednostavno je proglasio svog sina magarcem, kad mu je ovaj u pismu dao na znanje da je spreman uzeti sirotu ali čestitu djevojku. Kad je još od jedne tetke svoje izmamio zajam i vjenčao se sa gospođicom Mandicom, prispjela je očeva kletva, ali ni najmanje nije pomutila dobru volju mladoženje.

I sad se počeo zametati čudan bračni život. Žena je strašno ljubila svoga muža, pa kako se njenoj ljubavi pridružilo podosta straha, slijepo se pokoravala svakom njegovom hiru. A poručnik Jure dobro se osjećao u ulozi gazde sa neograničenom vlašću. Cijelo pak domaćinstvo i odviše je potsjećalo na gospodarstvo dvoje djece, koje se igraju muža i žene.

U sumraku ih je čovjek redovito mogao zateći na kraju gradića, na prostranoj ledini, po kojoj se Jure ispružio držeći u ruci sat. Žena mu je morala trčati gore, dolje, vukući na svojim slabašnim ramenima nemilosrdno težak kamen.

»Mala lutka ima slaba prsa«, tumačio je on radoznalima, »očeličit ćemo je«.

I zbog tog čeličenja morala je Mandica pratiti svog muža i u lov, mrtva od umora gazeći za njim po šikarama. Plijen i lova zgotovili bi kod kuće zajednički. Uostalom, kuhinja je bila najslabija strana njihova domaćinstva.

Jednom mu sine u glavu, da će svoju ženu naučiti jahati. Kukavna Mandica nije imala ni dara ni volje za taj šport, ali je zato ipak njemu za volju pristala, da je dignu na plemenitog hata od sedamnaest šaka, a svako njegovo hrzanje ispunjavalo ju je smrtnim strahom.

»Gore glavu! Isprsi se, lutko!« čulo se onda nedjeljama u jašionici.

Jure, koji je za strah znao samo po čuvenju, htio je sad iz svoje žene stvoriti neku Amazonku.

Kad bi slučajno tuda projahao satnik, uzdahnuo bi i gotovo na glas promrmljao:

»Bilo je grehota od Boga, dati tu malu lutkicu za tog medvjeda!«

*

Ali stiglo je vrijeme jesenjih manevara. Prvi put mu se desilo u životu da je nerado krenuo u logor. Sirota Mandica išla je baš tada u susret teškim časovima. A Jure je bio uvjeren, da je on sad kod kuće bio potrebniji no ikada.

Poslije tri tjedna nastala je u logoru jedne noći užasna graja. Poručnik Jure išao je od jednog časničkog šatora do drugog sa pismom u ruci:

»Radujte se sa mnom, drugovi, postao sam otac!«

Zapališe svijeće i do zore se potrošilo sve kantinerovo vino.

Poslije druga tri tjedna završile se vježbe.

Kasno u veče stigao je Jure kući. Zveka njegove sablje probudila je sve ukućane. Mala lutka smijući se i plačući od sreće pala mu je oko vrata. Poručnik digne svoju ženu na sto, da mu bude bliže. Ženica se začudo proljepšala i kao da je malo porasla. Razvila joj se pleća, oči joj se sjale, a usne bile sočne i rumene kao jagode!

»A gdje je onaj crvić?« poviče otac.
Mandica metnu prst na usta.
»Pst! Nemoj vikati!«
»Eh šta! Hoću da vidim to tepče!«
Žena ga je stišavala.
»Smiri se, kad ti kažem! Kasnije...«
»Ženo, daj mog sina ovamo!« viknuo je poručnik.
»Jezik za zube, medvjede jedan!« prodere se ljutito mala lutka.

»Oho!«

Poručnik je sav blijed gledao svoju »bolju polovicu«, koja se hrabro kao lavica zapiljila u njegove oči, a palcem preko ramena pokazivala vrata spavaće sobe.

»Hoćeš li ubiti svoje dijete?«
»Zar je bolestan?« — preplašeno prošapće muž.
»Nije, ali spava«.
Poručnik se pokunji, pa ušuti.

Sva kuća, a naročito položaj glave kuće, od tada su se iz temelja izmijenili. Njegova prava prisvojio je sebi onaj mali tiranin, koji je svakog dana 15 sata spavao, četiri sisao, a četiri se derao. Njemu za volju svi u kući išli su na prstima i šapćući govorili.

Poručnik Jure je doduše pokušao nekoliko puta da se pobuni, ali je svaki put stradao. Na svaku glasniju riječ mlada je majka već digla ruke prema dječjoj sobi i rekla: Hoćeš li da ubiješ svoje dijete?!

Mala lutka nije više dospjevala ni da jaši ni da vježba. Kad bi joj muž u večer polazio u gostionu k drugovima, trčala bi za njim:

»Jesi li čuo! Nemoj mnogo piti, tiho dođi kući. Ako digneš buku, poplašit će se dijete«.

A jedan Jure ne će valjda ići u gostionu da pije kavu! Kad već ne može piti po volji, onda će radije ostati kod kuće.

Kad bi pak pošao u lov, ženica bi vikala za njim:

»Jesi li čuo! Nemoj skrhati vrat! Pomisli na budućnost djeteta«.

Skrhat ću što me bude volja, — mumljao je poručnik.

No kad je poslije u trku hajke naletio na vražji jarak, neposredno pred skokom pade mu na um dijete, zavije u stranu, pa kako ga niko nije vidio, uzme konja za uzdu pa ga prevede na drugu stranu.

Tek nakon nekoliko tjedana jedva je Mandica dozvolila, da dotakne dijete.

Kasnije ga je i sam predavao majci govoreći:

»Evo ti, pa se ti nateži s tim mačetom, ja ga već ne mogu svladati«.

Satnik, koji mu je baš došao u pohode, kad je vidio taj porodični prizor, zaboravio je u ruci rukavicu, a u puku se od tog doba pronio glas, da je kukavni i dobri Jure pod papučom.

Satnik se primio kumstva. Za vrijeme krštenja utrnule su mu obje ruke. A kad je voda dodirnula čelo novog kršćanina, začuo se takav glas, kao da trubljač trubi na napad.

Među mnogim poklonima, što ih je gospođa Manda dobila, nalazio se i jedan korbač, poslan od nepoznatog prijatelja. Na ručki je bio urezan napis: »Izvrsnoj krotiteljici«.

Jure je dugo nastojao da na svaki način dozna ime tog šaljivdžije. No kad mu je sumnja pala na satnika smirio se:

»Neka ga vrag nosi!« rekao je ženi. »Valjda se ne ću pobiti s čovjekom koji ima ženu i djecu!«

EMIL GEORGIJEV:

DUKATI

Djed Blago bio je jadan, bijedan čovječuljak. Gospod mu podario mnogo godina da ih sprovede na zemlji, no i mnogo muka da izmuči. Kada je došao do kraja svog zemaljskog života i popeo se na nebo, odrediše mu da živi u nekoj maloj kolibici do samog zida, koji je razdvajao raj od pakla. Pa ipak, starac je bio u raju.

U raj uđe, ali rajskih radosti ne osjeti. Osamljen čovjek — kakve radosti tu može biti? Baba mu još kuburi i šepesa po zemlji. Jedinac sin, umrijevši još prije niza godina, ne bijaše u raju. Griješnik je bio siromah. Teško je biti siromah, pa baš i pravednik da si. Siromah i u krčmu će ući, osušeno grlo da okvasi i muku da zaboravi i bogate poprijeko da gleda, i ženu i djecu svoju počešće da izudara, a kada ostane gladan, dogodi se, ukrade.

Skita se tako djed Blago po raju i zja unaokolo. Pješke on ide, čak ni magarence nema. Jer su ovdje magarci, kao mnogo stradale životinje, vezani uz zlatne jasle. Skita se djed Blago i razgledava dvorove po rajskoj čaršiji, u kojima žive patrijarsi, vladike, graditelji manastira, crkava, povlašćeni i velikani iz kalendara. A njegova kućica do samoga pakla. Da se posklizne, ode ravno u oganj.

Vrati se djed Blago u svoj bijedni dom. Ali se tu ne mogadne skrasiti. Izađe opet na sunce i pruži se kraj rajske ograde da počine. Čuje starac škrgut zubi, pisku i jaukanje.

»Muka je ovdje«, pomisli on, »no tamo je još gore«.

Poslije se začudi:

»Odakle tako jasno dolaze ti jauci?«

Uzdigne se na laktove i pogleda. Nedaleko je iznad ograde zijala jedna rupa. Vidi se, od ognja u paklu tamo se i kamen rastopio. Približi se starac da zaviri kroz rupu. Gospode, koliko stradanja! Ljudska tijela jedno do drugog, spleteni i zgrčeni kao golemo klupko crvi. Plamenovi i miris strvine. Od gnjušanja i užasa djed Blago htjede odvrnuti glavu od tih strahota, no začuje kako mu je netko tiho izgovorio ime. Zagleda se u hrpu tijela i primjeti trgovca iz njihovog sela, Petka.

»Djede Blago, smiluj se, ako znaš što je muka živa, pa mi spusti odozgo sud vode« primoli se Petko.

Oči starčeve bljesnuše od zadovoljstva. Došao bijaše red, da prvi postane posljednji, a posljednji — prvi. Sjeti se djed Blago, kako mu je seoski lihvar dušu vadio za stotinku.

»Spustit ću ti sud vode, ako ga poslije napuniš dukatima«.

»Bezbožno je, djede Blago, sud žutaka za sud vode«.

»Ama, zar ti nikada nisi prodavao vodu za vino?« kresne mu djed Blago.

»Spusti vodu, napunit ću ti sud dukatima«.

Spusti starac vode na dugom užetu i izvuče gore žutake. I tek što ih je sakrio u njedra, gle — pred njim stoji Krist.

»Što radiš ovdje, starče?«

»Teško mi je u ovoj kućici, Gospode! Začuo sam kroz ovu rupu plač i jauk nesrećnika, pa rekoh, hajde da im dodam čašu vode«.

I djed Blago se osmjehnu, kao da mjesečina grije. Krist ništa ne reče, ode.

»Povjerovao mi«, obraduje se djed Blago. »Zar i on nije u stradanju svom podario krv i tijelo svoje griješnom ljudskom rodu?«

Odnese djed Blago novac u svoj dom, sveže uzao i stavi pod svoje uzglavlje, a što da sad radi? U raju vode koliko hoćeš i to — badava. Nastala je dobra trgovina sa grješnici-

ma. Ponovno napuni sud vodom, otiđe do rupe i zavikne prema paklu:

»Hej.... Sud vode za sud dukata, ima li, bre, muštерije?«

Deset glava se uspravilo prema gore. Spušta djed Blago vodu dolje, a gore izvlači žutake. I upravo kad je htio da ih stavi u njedra, pred njim se stvori Krist.

»Što to radiš, starče?«

»Zgriješih, Gospode....«

Krist opet ništa ne reče, ode.

»Oprostio mi je«, pomisli starac. »Nije li baš on nekada rekao: da oprostimo griješnicima 77 puta po 7!....«

Uspokoji se djed Blago i odnese žutake još mnogima. Sabra ih zajedno, ispade prilična hrpica zlata. Ipak mu se učini malenom.

»77 puta 7 iznosi....« — Djed Blago se zamisli. — »539«, izračuna on. »539 sudova zlata mogu još dakle izvući iz pakla«.

Ali toga dana starac više nije imao smjelosti da grješnicima prodaje vodu za zlato.

»Ujutro zarana, dok još svi spavaju, prodat ću još deset sudova«, reče starac.

Ustade dakle drugog dana rano u jutro i započe svojom trgovinom. Pakao velik, griješnika mnogo. Poslije tolikih muka kroz čitavu noć u plamenu, tko ne bi dao sve što ima za čašu vode?

Spušta djed Blago vodu, izvlači žutake, slaže ih u njedra i gleda: Gospodnje oko ustremljeno na njega s neba gleda. Pobježe djed Blago od rupe u zidu, uđe u kuću, prebroji opet žutake, no nitko ga više nije smetao. I on ponovo pomisli: sada mu došlo vrijeme pare da namlati. Poslije nekog vremena opet navrati sa sudom vode kraj procjepa, oprezno se ogleda, spusti sud i izvuče dukate. Uspravi se i obazre: Gospodnje oko opet upravljeno na njega.

»Ne može tako«, pomisli djed Blago.

Odreže granu sa susjednog drveta i napravi raboš. Spusti sud u pakao i zabilježi crticu u raboš. Redom, danima, produljivao je ovu trgovinu. Jedamput među griješnicima ugleda starac svog sina. Jedva ga prepozna. Sav izgorio i ocrnjen katranom.

»Tata«, zajaukne sin. »Pogiboh za čašu vode«.

Ne, starac nije spustio vode svom sinu. Sudovi su prebrojeni, djed Blago nije valjda mogao iz pakla izvući prazan sud.

»Pio si, sine, dosta vode na zemlji. I tako bi kasnije ožednio«, odgovori starac.

Crtice na rabošu dostigle su 539, 77 puta po 7. Prekine tada djed Blago svoju trgovinu i reče sam sebi:

»Nema više«.

Povuče se u kuću. Kućica mu puna dukata, a ipak mu je izgledalo malo. No ne usudi se spustiti ni jedan sud više u pakao.

Drugog dana se od navike ponovno uputi k rupi u stijeni i pogleda dolje. Tamo se okupila čitava gomila griješnika. Čekahu ga. Djed Blago se uspravi i udari po čelu.

»Glavo s mozgom!«, promrmlja on. »Umjesto 539 sudova sa žutacima, mogao sam izvući 539 buradi žutaka. Stara tikvo!«

Vrati se djed Blago kući, uzme raboš i prebroji crtice na njemu: 539. Ni jedna manje! Samo kad bi mogao izvući još jedno burence zlata! Opet prebroji crtice: točno. Odjednom ga uhvati misao, da Gospod ipak nije vidio prvi sud sa dukatima. Možda je povjerovao, da je djed Blago zabadava dodao vodu nesrećnicima?

Obraduje se djed Blago. Siđe u podrum i odande izvuče bure. Napuni ga vodom i ode k rupi. Ali je bila premalena. Izlomi starac s mukom nekoliko gruda kamenja i spusti bure u pakao. Nekakav starovremenski car predloži mu za vodu bure zlata. Djed Blago, nadnesen pohlepno nad rupu gleda, kako car sipa zlato u bure.

»Dzin-dzin-dzin«, odzvanjali su žutaci.

»Još, još, još dodaj . . . ., da bure bude sasvim puno« krešti starac, a oči mu se svijetle.

Napuni se bure, djed Blago povuče uže. Teško. Napregne se djed Blago, da mu čak žile na slijepoočicama iskočiše poput užeta. Još malo, još malo i starac će rukama dohvatiti bure. Ali zlato teži strašno, starac ga ne može držati, uže ga potegne dolje, djed Blago se strovali među stijene rupe, koju je sam bio proširio, da bi kroz nju provukao bure i poleti dolje prema vječnom plamenu . . .

U isto vrijeme sjedio je đavo u sobi kod Boga i mudrovao:

»Tako je na svijetu, Gospode. Kad čovjek zgriješi jedamput, tad je sigurno da će zgriešiti još 77 puta po 7. Zato je svejedno, da li odmah oprostimo griješnicima, ili 77 puta po 7.«

PIERRE VALDAGNE:

KATARININ ZARUČNIK

Evo šta mi je pričao jedne lijepe ljetne večeri u vrtu kavane »Bijeloga Konja« crkvenjak crkve Svete Eulalije. Ispijali smo bocu starog vina u zdravlje jednog dobro upokojenoga, koga je on baš to jutro bio uz sve počasti spustio u zemlju.

»Moj pokojni otac (govorio je crkvenjak), bio je za života svoga grobar. Bio je nasmijana duha, što mu je svakako dolazilo od samoga posla, jer je primjećeno da su oni, koji po grobovima rade, obično vesele naravi. Smrt ih baš nikako ne plaši: oni na nju nikada i ne misle. Ja, koji vam ovo pričam, gospodine, mogu po noći ući u groblje isto tako spokojno kao u vrt »Bijeloga Konja«. A ako bih baš slučajno i sreo kakvoga duha, ne bih se ni malo poplašio, jer bih pomislio da i on ide svojim poslom kao i ja svojim. Ja poznajem navike mrtvih i njihov značaj. U tome sam učeniji i od samih popova. Ali kad bih vam ispričao sve što sam vidio, bili biste začuđeni. Ali nije baš pametno kazivati sve istine, i moj otac, koji je inače volio priče, nije rekao ni dvadeseti dio onoga što je znao. Ali je zato vrlo često ponavljao iste priče, i koliko se sjećam bar je dvadeset puta pripovijedao događaj sa Katarinom Fontin.

Katarina Fontin vam je bila neka stara djevojka, koju je on još djetetom zapamtio. I vjerojatno je da u našem kraju ima bar još tri starca, koji se sjećaju da se o njoj govorilo, jer je ona bila vrlo poznata i dobra glasa, ma da sirota. Ona je stanovala na uglu ulice, u maloj kuli, koju još i danas možete vidjeti i koja je dio one velike stare razrušene kuće uz vrt Uršulinskog samostana. Ima na toj kuli slika i napisa, koji su već poluizbrisani. Naš župnik Svete Eulalije pripovijeda, da je

tamo na latinskom stajalo napisano da je »ljubav jača od smrti«. Ali govorio je, tu se razumijeva božanska ljubav.

Katarina Fontin živjela je sama u tome malom stanu. Bila je vezilja. Vi znate, da su vezovi našega kraja nekada bili glasoviti. Nitko joj nije znao ni roditelje ni prijatelje. Govorilo se da je, kad joj je bilo osamnaest godina, voljela mladog viteza Overgnana i da su njih dvoje bili tajno zaručeni. Ali čestiti ljudi nisu u to vjerovali i govorili su da je to samo priča, izmišljena zato, što je Katarina Fontin prije izgledala kao kakva otmjena gospođa, nego prosta radnica, što je njena sijeda kosa pokrivala ostatke velike ljepote, što je bila tužna i što je na prstu nosila prsten, na kome je zlatar bio urezao dvije sjedinjene ruke, i kakav se obično u staro doba davao o zarukama.

Katarina Fontin je živjela kao svetica. Odlazila je u crkve i to svako jutro, u šest sati, ma kakvo je vrijeme bilo.

I tako ju jedne noći, dok je još spavala u svojoj sobici, probudiše zvuci crkvenih zvona; pobožna djevojka, uvjerena da to zvoni na jutrenje, obuče se i siđe na ulicu, gdje je bilo tako mračno, da se kuće nisu primjećivale, a na crnome nebu nije se vidjela nijedna zvijezda. I takva tišina da je vladala u toj pomrčini, da nadaleko nije lajalo nijedno pseto, i izgledalo je, da je čovjek udaljen od svakog bića. Ali Katarina Fontin, poznavajući svaki kamen, na koji je stupala nogom, mogla je zatvorenih očiju otići do ugla Crkvene ulice.

Kad je stigla do crkve, ona viđe da su crkvena vrata otvorena i da kroz njih izbija jaka svijetlost mnogih svijeća. Ona načini još nekoliko koraka i prešavši prag, nađe se usred mnogobrojnih ljudi, koji su ispunjavali crkvu. Ali nikoga nije poznavala, i bila je iznenađena videći da su svi ti ljudi bili obučeni u kadifu i vezenu svilu, sa perjem na šeširu i mačevima o bedrima. Klečeći na svome uobičajenom mjestu, Katarina Fontin viđe kako se svećenik uz asistenciju ostalih svećenika uputio k oltaru. Misa poče. To je bila nijema misa, jer se nije čuo zvuk sa usana, koje su se micale, niti je zvonilo pokretno zvonce.

Katarina Fontin je osjećala da je gleda njen tajinstveni susjed, i da je pod njegovim utjecajem, i pogledavši ga malo,

gotovo i ne okrećući glavu, ona poznade mladoga viteza Overgnana, koji je nju nekada ljubio i koji je umro prije četrdeset i pet godina. Poznala ga je po jednom malom znaku, što ga je on imao pod lijevim okom i naročito po sjeni, koju su mu bacale njegove duge trepavice na obraze. Bio je obučen u lovačko odijelo, crveno sa zlatnim gajtanima, koje je imao onoga dana, kada ju je sreo u šumi Sveti Leopard i kad ju je zamolio malo vode, poljubivši je. Bio je sada isto onako mlad i lijep. Kad se smijao, vidjeli su mu se lijepi bijeli zubi. Katarina mu sasvim polako reče:

»Gospodaru, vi, koji ste nekada bili moj prijatelj i kome sam ja poklonila ono, što je jednoj djevojci najdraže, neka vas Bog blagoslovi! I neka bi mi on dao da konačno osjetim žaljenje što sam pogriješila s vama, jer evo zaista, pod sijedom kosom i jednom nogom u grobu, ja se još ne kajem što sam vas ljubila. Ali, pokojni prijatelju i moj lijepi gospodaru, recite mi, tko su ovi ljudi iz starinskih vremena, koji slušaju ovu nijemu misu?«

Vitez od Overgnana odgovori glasom slabijim od uzdaha, ali ipak jasnim kao kristal:

»Katarina, ovi ljudi i ove žene, to su duše iz čistilišta, koje su uvrijedile Boga griješeći kao i mi čovječanskom ljubavlju, ali koje zato Bog nije sasvim odbacio, jer je njihov grijeh bio kao i naš, bez zle namjere. Razdvojene od onih, koje su ljubile na zemlji, one se čiste u svetoj vatri čistilišta, pate u boli, što su rastavljene od svojih dragih, i ta patnja je za njih najgora. One su toliko nesretne, da se čak nebeski anđeo sažaljeva nad njihovim ljubavnim bolom. Sa dopuštenjem Božjim, on sastavlja svake godine, za vrijeme jednog noćnog sata, prijatelja sa prijateljicom u njihovoj župnoj crkvi, gdje im je dozvoljeno da slušaju mrtvačku misu držeći se za ruke. Evo što znači ovo. I ako mi je dato, da te ovdje vidim prije tvoje smrti, znaj, Katarina, da je to moglo biti samo sa dopuštenjem Božjim«.

A Katarina Fontin mu odgovori:

»Ja bih vrlo rado umrla, da bih ponovno postala tako lijepa kao u onim danima, moj pokojni gospodaru, kad sam ti u šumi davala piti«.

Dok su oni tako tiho razgovarali, jedan vrlo stari fratar skupljao je bakarnom škrabicom milostinju. Prisutni su u nju bacali starinski novac, koji već odavna ne važi: talire od šest livara, forinte, velike i male dukate, i sitnije pare, što je sve bez ikakve zveke padalo u škrabicu. Vitez, kad dođe red na njega, baci jedan zlatnik, koji ne zveknu baš nimalo, kao ni ostali srebrni i zlatni novac.

Tada se stari fratar zaustavi pred Katarinom Fontin, koja u svom džepu ne nađe ništa. Ne hoteći odbiti milostinju, ona skine sa prsta prsten, što ga joj je vitez bio dao uoči svoje smrti, i baci ga u bakarnu škrabicu. Zlatni prsten, padajući, zveknu kao teško kladivo kakvog velikog zvona, i na taj zvonki zvuk iščezoše i vitez, i fratar, i svećenici, i gospoda i dame, i sav mnogobrojni skup; svijeće se pogasiše i Katarina Fontin osta sama u mrkome mraku.

*

Kad je tako završio svoju priču, crkvenjak popi dobar gutljaj vina, osta zamišljen neko vrijeme, pa ovako nastavi:

»Ispričao sam vam ovu priču onako kako mi ju je otac mnogo puta pričao, i vjerujem da je istinita, jer se slaže sa svim onim, što sam i ja sam zapazio u običajima i navikama raznih pokojnika. Mnogo sam imao posla sa mrtvacima još od samog svog djetinjstva i znam da se rado vraćaju svojim ljubavima.

Tako na primjer, škrtci lutaju noću blizu blaga, koje su za života sakrili. Oni pažljivo straže nad svojim zlatom, ali njihov trud, daleko od toga da im koristi, ide po neki put na njihovu štetu, jer nije rijetko da se može naći zakopan novac na mjestu koje posjećuju duhovi. Uostalom, istinitost ove priče dokazana je ovim:

Istog jutra poslije one čudnovate noći Katarina Fontin je nađena mrtva u svojoj sobi. A mežnar crkve Sv. Eulalije našao je u bakrenoj škrabici zlatan prsten, na kome su bile urezane dvije sastavljene ruke....

PIERRE MILLE

U SAHARI

Pred malim mostom od jedva dva metra dužine, prebačenim preko uskog umjetnog potočića u perivoju, magarac zastade. Ošinem ga, ali se on ni ne mače. Skočih na tlo i počeh ga vući za glavu. Hrzao je. Propinjao se.

»Zaveži mu oči!« savjetovaše me prijatelj Gaston — »nema druge pomoći«.

Zavežem mu oči komadom staroga sukna, povedem ga nekoliko koraka u stranu, zatim ga okrenem opet prema mostiću. Sad mirno pređe.

»Prokleta životinja!« rekoh sav zadihan. »Životinja, koja je zaslužila svoje ime«.

»Misliš?« zapita Gaston. »Možda je baš sve to zato, što je i odviše pametan!«

»Pametan?!«

»Vjerojatno je već jednom prelazio preko toga mosta, prije no što su ga popravili... Ti nisi primjetio: pogledaj, posve nove daske! Most se valjda ranije srušio pod njim. Ili tako nešto! Dokaz, da samo ono čini, što mu se sviđa, dok konja možeš natjerati kud hoćeš. One su životinje pametne, koje nisu poslušne!... Ja sam poznavao jednog magarca, ima tomu dvadeset godina, i uvjeravam te, da je bio upravo genijalan!«

»Bilo je to u Sahari. Ti znaš šta to znači: ime što ga Tuarezi daju Tidikeltu, zemlji žeđi. A to nije još ni najsuši kraj velike pustinje. U stanovitim godinama ima tamo lijepih pašnjaka, ali biva i to, da po pet godina ne padne ni kap kiše. Na drugim pak stranama nema ničega, baš ničega, ni jedne

jedine travčice. Ni drva, ni biljaka. Samo pijesak, pijesak i kamen. Vode ipak ima čak i tu! Ali se krije daleko i duboko. Zdenci su sedamdesetipet, kadgod čak i sto metara duboki. Mauri i Tuarezi ih drže u redu i čistoći kao kakovu svetinju. A kad od njih odlaze, ne samo da ih blagoslivljaju, već im se i pomole kao kakovom božanstvu!

Nažalost rijetki su ti zdenci. A ne nađeš li ih, sigurna ti je smrt. U ostalom, čini se, da nije tako bolno: umrijeti od žeđi. Čovjek brzo dođe do onog stupnja kad više ne zna za se, i ništa ne osjeća. Pa i to je neka utjeha. A kako pod tim nebom i u toj zemlji nema ni mikroba — mikrobama je potrebna vlaga — to se trupla ne raspadaju, već se osuše kao mumije.

Možeš misliti, da u takovom kraju nisu ni životinje česte. Treba da se prilagode okolini, to jest da se priuče na život bez vode. Gazelama to uspijeva. Vlaga trave, ako je ima, dovoljna im je. Ako je nema, odu kud drugamo ... No u tom kraju nema ni štakora ni miševa, pa nema ni buha ni stjenica.

Okolo zdenaca ima ipak kadšto čagalja, a čagalj voli mnogo piti. No taj mora iskopati beskrajne galerije da bi došao do vode. Priznat ćeš da već samo za to treba stanovite dosjetljivosti i životinjske inteligencije... Ali tek onaj magarac!

Slušaj... Prelazio sam preko visoravni Tademaita, tog pakla nad paklima od vrućine i suše. Skapavali smo, nismo više mogli dalje, izgubili smo već polovinu naših deva, poginulih od žeđi. Zdenca! Vode! Kapetan Dinore, prolazeći ovu godine 1905. označio je jedan bunar u opisu svoga puta kroz ovaj kraj. Ali ako ga ne nađemo? Ako ga mimoiđemo? Što će biti od nas?

Dobro dakle! U toj nevolji, u tom očaju i strahu, pojavi se odjednom magarac. Jedan posve obični magarac, koji se priključio toj na smrt osuđenoj karavani, a sam nije nimalo izgledao kao da bi i on umirao. Magarac koji je poskakivao, gotovo plesao približujući se polako karavani sa očitim izgledom nekoga, koji hoće da vas posjeti iz uljudnosti, a ne će da mu se namjera krivo shvati. Bio je zgodan, umiljat i ponešto bezobrazan. Pustili smo ga da se približi. Najprije se priključio povorci deva, ukoliko se još nisu razišle. Priđem mu: mirno je dao

da ga pogladim, da ga povučem za duga ušesa. Pogledam ga: bio je to magarac boljeg izgleda od ma kojeg magarca kojeg sam dotada vidio: svijetle dlake, veselih očiju, punog i okruglog trbuha.

No otkuda je došao? Kako je mogao živjeti i tako sjajno izgledati u ovoj zemlji žeđi? Trnja ili druge kakove biljke sa debelim bodljikama još je valjda mogao naći u kakovoj uvali, mogao je dakle jesti. Ali šta je pio? Kako je mogao piti? Iz zdenca? To je bilo nemoguće: voda je u zdencu ovdje do osamdeset metara duboko.

Prestao sam tražiti rješenje te zagonetke. Zdenac je bio tu, nismo se prevarili u putu, a to je glavno. Magarac nas je gledao radoznalim očima kako dižemo daske sa otvora zdenca. I tada, moj dragi, desilo se nešto neviđeno i nevjerojatno! Magarac priđe sam od sebe bliže i ponudi nam svoja leđa... Ti znaš kako se vadi voda iz tih zdenaca: spusti se na dno kabao s užetom, a jedna deva vuče uže. E, zamisli, ovdje se magarac tako reći sam upregao u uže! Poslužismo se njegovom dobrom voljom, i on vuče i jednako vuče. Izvukao je vode za cijelu karavanu, za deve, za ljude. Njegova marljivost zaslužila je nagradu: stavili smo mu kabao pod nos, a on stade piti. Pio je polagano, mirnim zadovoljstvom. A kad je kabao ispraznio, dao nam je razumjeti da želi još mali dodatak. Dali smo mu ga, naravno, veoma rado; to je valjda zaslužio.

Drugog dana napunili smo mijehove za dalji put, natovarili ih na deve, napili se još jednom — magarac također — i tek da pođemo, no magarac se ne miče. Kao da je htio reći: »Al su ludi, dobri Bože! Zašto odlaze? Ta ovdje im je mnogo bolje!«

Jednom od naših pratilaca, Senegalcu, sinu posve naravna misao: »Evo jednog magarca, koji nije ničiji, dakle je moj. Odsada sam konjanik!«

I popne se magarcu na hrbat... Ti si vidio one mule, što ih po cirkusima nepravedno nazivaju »bukvanima«. Ravnatelj cirkusa obećaje pet sto franaka onom, koji će takovu mulu uzjašiti i s njom jedanput obići arenu. Nikad nitko još nije dobio tih petsto franaka! Mula skače kao jarac, rita se, obori glavu, valja se po zemlji i svakoga za časak baci sa sebe.

E, dakle! Taj dosada tako krotki, mirni i uslužni magarac za čas se pretvori u takvu cirkusku neukrotivu mulu. Propinjao se na prednje, pa na stražnje noge, naprečac obarao glavu i za tren oka stresao sa sebe jahača, koji se bojao da će otići do sto vragova!

Jesi li shvatio njegovu politiku? Ja ne znam, kako je dospio do toga zdenca. No kad je već jedanput bio tu, više je volio slobodu od ropstva. Mogao se kako tako najesti. No trebalo je i piti: da bi se mogao napiti, dočekivao je karavane, nudio svoja leđa da se izvuče voda, uzeo je svoj dio... A zatim — sluga ponizan.

Možeš li reći da je bio glup? Ja držim, da je imao dar govora, upisao bi se na tehniku. Ima ih tamo koji mu nisu dorasli.

Gaston je to rekao da mene dirne, jer sam ja bio inžinjer. A ja mu odgovorim:

»Mogao bi imati pravo. Još Toma Akvinski napisao je, da i životinje imaju »neku vrst« duše. Zašto onda ne bi, isto tako, mogle imati i pameti?«

ELIN PELIN:

ANDREŠKO

»Stići ćemo na vrijeme, gospodine! Još za dana. Selo leži tamo iza šumice. Vidiš li ga? Kad pređemo preko brežuljka, bit ćemo na cilju«.

I mladi kočijaš zavitla bičem nad konjima i glasno klikne.

»Hit, hit, gospodo moja!«

Četiri kotača njegovih kola jače zaškriplju kroz ilovaču poljskog puta. Seljak se udobnije smjesti na svom sanduku i stane tiho zviždati kroz zube.

»Kako se zoveš, momče? « javi se debeli gospodin, koji je sjedio odotraga u kolima. Glas mu je prigušeno dopirao iz podignutog ovratnika orijaške vučje bunde.

Momak je i dalje fućkao.

»Hej, momče!« glasno i osorno povikne gospodin.

»Što je?« okrene se momak.

»Tvoje ime... kako se zoveš?«

»Ja? — Andreško!«

»Ah, tako... Andreško... Alaj si ti glup!... Svi ste vi takovi. Ali zato ste ipak svi lukavi, vi seljaci. Znate samo lagati i varati... A kako se samo pretvarate!... Promatram vas kod suda... Čovjek izgleda kao da ne zna nabrojiti do pet, a onamo je pravi vuk!... Kako samo odgovaraju sucima!

»Mi smo jednostavni ljudi, gospodine. Svi nas samo grde. Vama se to samo tako čini, ali tako nije. Mi seljaci smo samo

zbog naše jednostavnosti lukavi. Iz jednostavnosti i siromaštva«.

»Ah — zbog jednostavnosti, zbog siromaštva! Tuže se na siromaštvo i opijaju se poput svinja...«

»Opijamo li se možda zbog toga, što nam dobro ide?... Ne, ne zbog dobra... Da, mi se opijamo. Iz želje za dobrim, a ne zbog dobrog života.... To treba da ovakav čovjek, kao što ste vi, dobro upamti...«

»I ti si se već opijao, prijatelju!.... Još si posve mlad, nije ti ni izrasla brada... Piši ti svojim seljacima: propali su oni narod i gotovo!«

»Piši im sam, gospodine. Mi ne znamo pisati«, odgovori momak, potjeravši konje.

»Hit, hit, gospodo moja!«

Zatim se zanio u misli. Konji su polako hodali, kao da su se i oni zanijeli u misli. Gospodin je podigao ovratnik svog krznenog kaputa, pa se i on zamislio. Na golom stablu kraj puta sjedila je vrana našešurivši perje, njišući se i također razmišljajući. Činilo se kao da se i teško zimsko doba zavezlo u misli. Nebom su se vukli teški crni, mokri zimski oblaci, a između njih je tek na mahove provirivalo sivo, zastrto i također zamišljeno nebo. Zemlja je bila blatna i mokra. Na polju se sjale velike lokve poput mrtvačkih očiju.

Mala su se kola polako ljuljala kroz duboki mulj. Neki površno prčvršćeni drveni dio kola lupkao je neprestano jednolično o kotače, a to je debelog, u krzno obučenog gospodina silno smetalo. Ispružio je tusto lice iz kola i povikao:

»Do vraga, kakova je to užasna lupa...«

»To lupa neka daska na mojim kolima, gospodine. Brblja poput učenog čovjeka, sama sebe ne razumije, a ni drugi je ne razumiju«.

»Lukav si ti, Andreško, lukav! Sigurno se poigravaš s djevojkama ako možda već nisi oženjen. Vi se rano ženite i imate ljepuškaste žene«.

Gospodin je opet spustio ovratnik svog krznenog kaputa.

»Govori štogod hoćeš, gospodine, ali žene ne spominji!.. Ja te vrlo dobro razumijem... Što si ti, gospodine, i što te vodi u naše selo?«

»Ja sam sudbeni ovrhovoditelj«.

Andreško se okrenuo i stao pomno promatrati svog putnika.

»I vi dolazite službeno?«

»Službeno, dakako. Jedan od vas se malo poigrao s nama... Ali ovaj puta će stradati. Tu je postojala odluka o plijenidbi, koja je netragom nestala... No ja ću je još danas dobiti, a onda će me on već upamtiti.... Zaplijenit ću mu sve žito. Istodobno ću ga malo poučiti, a vama ću primjerom pokazati, kako ne smijete varati vlasti. Vi varate trgovce, varate građane, prodajete smrdljiva jaja i pokvareni maslac... Ali pazite: vlast se ne da prevariti!... Dobit ćete kanđijom, pa ćete se već opametiti!... Svi ste postali pijanice, svi ste posve propali. Ne ćete više moći plaćati poreze, pa ćete upropastiti državu!... Javni će interesi stradati! Da sam ja car, trebao bih samo dva dana i već biste bili onakovi, kakovi trebate biti. Ja bih iz vas ubrzo napravio anđele, ali — no...«

»Gospodine ovrhovoditelju, Bog je stvorio svijet i tako ga smislio, da ženama ne raste brada, pa im je nije ni dao... Osim toga je smislio da magarac mora imati dugačke uši, pa mu ih je dao...« odgovori Andreško glumeći naivnost.

»Hej, nemoj ti sanjariti, već vozi, jer se već spušta večer. I onako si mi skupo zaračunao vožnju, vraže... Toliko novaca za dvadeset kilometara... Vi se već razumijete u pljačkanje.....«

»Hit, hit, gospodo moja!« povikne Andreško mahnuvši bičem.

»Zar ti svoje konje nazivlješ gospodom? Trebao bi ih rađe nazvati svojom braćom«, zlovoljno primjeti ovrhovoditelj.

»Konji bi se razljutili, gospodine ovrhovoditelju!... Ako ih ne zovem gospodom, oni mi to zamjeravaju... Oni su pra-

va gospoda. I oni rade, jednako kao i činovnici, na sate. Ujutro ustaju. Uvijek u isto doba dobivaju hranu i vodu. Zatim ih upređemo, recimo da idu u ured, pa onda vuku sve do večeri. Uvečer u točno određeno vrijeme dobivaju opet vode, »pročitaju novine« i — dolazi spavanje. Nije li to činovnički život?«

»Samo ti meni reci gdje te svrbi. Ali nemoj sanjariti, već vozi. Zakasnit ćemo. U tebe su lukave oči, jako lukave oči«.

»Ovdje nema vukova, gospodine ovrhovoditelju, ne trebate se bojati«, odgovori mladi kočijaš takovim glasom, da se poštovani gospodin ovrhovoditelj stao bojažljivo ogledavati na sve strane.

»Ne bojim se vukova, prijatelju, ali postaje hladno. Nemam ni najmanje volje da se prehladim«.

»Zavijte se u bundu, gospodine ovrhovoditelju. Moja se »gospoda« nikada ne tuže na prehladu. Krzno dobro grije«.

»Glupan«, pomisli ovrhovoditelj i strogo naloži:

»Vozi, vozi, stoko jedna!« ....

Zatim se ljutito umota u krzno i zašuti.

Dobro da si mi pao u šake, prijatelju, mislio je Andreško. Onda se okrene i posve ozbiljno upita:

»Gospodine ovrhovoditelju, vi dakle dolazite službeno? A čiju dušu kanite sažgati?«

Gospodin je dugo vremena šutio, a onda ljutito odgovori:

»Neki — Stanojčo; tako ga zovu ... nizak čovjek širokog zatiljka ... «

»Poznajem ga. Dakle njemu kanite zaplijeniti pšenicu? On je siromašan, gospodine ovrhovoditelju, pustite ga na miru«.

»Siromašan je, ali je pravi đavo«.

Ovrhovoditelj je ponovno zašutio. Polako se spustila noć. Konji su se tromo vukli uz brežuljak, iza kojeg je imalo ležati selo. Ali Andreško se nije brinuo za konje. Nije ništa govorio, nije fućkao, već je razmišljao ....

Kad su prešli preko brežuljka i spustili se u ravnicu, bila je već noć, no selo se još nije pokazalo. Oštri hladni vjetar strujao je nad maglom prekrivenom zemljom. Nebom su putovali oblaci. Tamno modri nebeski svod se razvedrio i proširio. Zrak je postao strašno hladan. Konji su hodali polako — posve polako. Ovrhovoditelj je neprekidno bjesnio.

»Vozi, vozi, lopove! Smrznut ćemo se!«

Andreško je mlako potjerao konje i tromo mahnuo bičem nad njihovim glavama, no oni su i nadalje vukli korakom, kao da ga nisu čuli. Andreško je mislio na siromašnog Stanoju, kome će ovrhovoditelj sutra zaplijeniti pšenicu — ovaj ovrhovoditelj, koji se sad vozi u njegovim kolima.

»Ti si mi donio tu nesreću«, reći će mu kasnije Stanoje i izgrdit će ga. No onda će popustiti, pozvat će ga u kuću, opit će se i plakati ... da, plakat će ... jer mekano je Stanojevo srce.

Tom čovjeku moram pomoći, moram mu pomoći, mislio je Andreško ... Moram mu reći, da noću sakrije pšenicu, da očisti hambar, jer će inače cijelu godinu gladovati ...

Moram mu pomoći — nema druge....

Bilo je tamno i na zemlji se nije razabiralo ništa osim blata, dubokog gustog močvarnog blata. Put se gubio u njem i vodio u bespuće ...

Na nekom je mjestu povukao Andreško uzde i zaustavio konje:

»Stoj! Ovdje čovjek lako skrene s puta, gospodine ovrhovoditelju!«

I momak se zagleda u tamu. Ovrhovoditelj pogleda njegovo strogo lice, na kojemu se nije vidjelo ni traga prijašnje veselosti, pa mu rekne:

»Pazi dobro, momče, jer ja ne ću ni za što odgovarati... Dobit ćeš batina!«

Andreško povuče uzde, mahne bičem i dovikne ovrhovoditelju:

»Čvrsto se drži, gospodine ovrhovoditelju!«

U daljini se vidjelo selo, a po pasjem lavežu, koji je iz njeg dopirao, čulo se da nije daleko. Nekoliko koraka na desno svjetlucala se kristalnim sjajem velika površina vode stajačice. Kola su zakrenula ravno onamo.

»Što je to?« upita ovrhovoditelj.

»Močvara, gospodine.... Put vodi ravno kroz nju. Plitka je. Ne trebaš se bojati... Samo tu i tamo su rupe... Koliko sam puta prošao kroz nju, pješice i kolima.... Hit, hit, gospodo moja!... Drž se čvrsto, gospodine ovrhovoditelju!«

Konji su zašli u hladnu vodu, u kojoj se ogledavalo noćno nebo. Oprezno su stupali dalje, zapadajući sve dublje i dublje u močvaru. Tiha, zelenkasta površina močvare se uzbibala.

»Stoj, stoko jedna!« najednom poviče ovrhovoditelj i prestrašeno se uspravi. — Još ćeš me utopiti, ludo! — Zar ne vidiš, da su kola već puna vode? Stoj!... Stoj!....«

Ovrhovoditelj je stao ljutito kleti.

Andreško zaustavi konje. Kola su zastala u močvari, puna vode. Posvuda naokolo pružala se u nedogled zelenkasta površina močvarne vode.

»Hit,... naprijed!« dovikne Andreško konjima. Njegov je snažni glas odjeknuo kroz noć. Negdje u blizini uzletjele su divlje patke i nestale, glasno se derući.

»I mi bismo morali biti patke da odavde izletimo«, zamišljeno primjeti Andreško.

»Govedo!... Samo kad bismo izašli odavde — izlemat ću te da ćeš me zapamtiti! Udavit ćemo se, ti glupo tele!«

»Ne ćemo, ne ćemo, gospodine ovrhovoditelju, ne bojte se.... U toj tami može svatko zalutati. Samo ostanite mirni....«, rekne Andreško i stane nešto baratati s vojkama. Vezao ih je i odvezivao, grdio, kleo i konačno sjeo natrag na svoj sanduk, mahnuo bičem i potjerao konje.

Konji su povukli. Ali lijevi se konj otrgao od rude i stao slobodno gacati po vodi.

»Što se desilo?« poviče ovrhovoditelj.

»Stoj!... Dorčo... Dorčo... Dorčo...!« poviče Andreško za konjem i stane ga mamiti.... ali preplašeni se konj sve više udaljivao od kola, pa nestao u mraku, ne obazirući se na gospodarevo dozivanje.

Ovrhovoditelj je uspravno stojao u kolima, drhćući i bojeći se.

Andreško je naglo uzjašio na drugog konja i pošao u potjeru za Dorčom, sveudilj ga dozivajući.

»Kamo ćeš... što to radiš, stoko, glupane! Podmukli seljače, ja ću ti već pokazati!«

No odgovorio mu je zlobni smijeh.

»Pa zar ćeš me ovdje ostaviti samoga?.... Da poginem... da me rastrgaju divlje zvijeri! Momče, ne čini toga, molim te!« poviče ovrhovoditelj drhtavim glasom, u kojemu se već osjećao plač.

»Ne boj se, gospodine ovrhovoditelju«, začuje se Andreškin glas... »Divlje zvijeri ne zalaze u močvaru... Samo se dobro zamotajte u krzno da se ne prehladite... Ja ću doći sutra rano ujutro.... U kolima ima slame, pa legnite u nju... Stanarinu ne ću od vas zahtijevati...«

»Momče, ne šali se sa mnom«, zamoli ovrhovoditelj. — »Ne ostavljaj me samog!.... Dođi!... Izvedi me odavde!«

»Tamno je gospodine, tamno, pa se ništa ne vidi.... Pobjegao mi je konj.... Kako da vam pomognem?... Ne mogu!«

Ovrhovoditelj je čuo taj podmukli glas iz tame. Spopao ga je užas. Kako? Da ostane ovdje! Usred močvare! U toj beskrajnoj hladnoj zelenoj močvari!....

»Dođi, Andreško!.... Dat ću ti novaca, koliko god hoćeš! .... Samo me izbavi odavde!.... Umrijet ću... A imam djece!... Čovječe, imaš li ti srca?...« očajno je jaukao, ali nitko mu nije odgovarao.

Konačno je ovrhovoditelj zaurlao prema selu kao da je poludio:

»Majmune... Stoko... Zločinče... Konju... Dođi! Izbavi me odavde!.... Smiluj se!... Svinjo!.... Lopove!.... Pomoć! Pomoć!...«

Zatim je sjeo, zavio se u bundu i stao plakati poput djeteta.

Tama mu nije odgovorila.

GABRIJELA TAVČIĆ:

UVELA LJUBAV

Gospođica Neda brižljivo je zalijevala ruže. Bila je to mala krhka ženica od 50 godina. U sivoj haljini sa dvostrukim naborima, bijelom uškrobljenom kapicom na glavi izgledala je kao kakva ukrasna figurica od sevreskog porculana. U malom vrtu, koji je također izgledao miniaturno, ona se lagano pomicala sitnim koracima, jedva primjećivana među bujnim ružinim grmovima.

»Gospođice Nedo« začuje se glas s onu stranu zeleno obojadisanog plota.

»Zar ste to vi, Janko? Uđite, uđite samo unutra«.

Poljar, čovjek suh i košćat sa jako crvenim nosom, otvori vrata.

»O, da znate samo...« poče Janko uzdahnuvši. »Kad sam se juče vraćao iz šume, primijetih mog psa, kako kod nekog grma nešto ruje. Izdubao je rupu široku koliko šaka, u dnu koje je provirivao krupan korijen; blizu korijena nešto je zablještilo. I našao sam prsten. Unutar zlatnog koluta bio je natpis: »Gđici Nedi Smirnov na vječnu uspomenu«.

Gospođica Neda je uzviknula, problijedila i ispružila ruke: »Imate li ga?«

Stara gospođica bila je ganuta i zbunjena. Potraživala je u svom džepiću i napokon izvadila novčanicu i dala je poljaru.

Neda je odmah ušla u kuću i sjela na prvi naslonjač, jer su joj noge klecale. Polagano je otvorila šaku da pogleda prsten, koji je još bio prljav od zemlje. Kako joj je srce silno

zakucalo! Pod sijedom kosom kupile su se uspomene i uzbuđivale je.

*

Gledala je samu sebe pred trideset godina. Jadna Neda, bila je onda ljepuškasta nježna plavojka, tanka kao snopić žita. Šetala je šumom sa svojim Marijanom. I kada ju je mladić htio poljubiti, nju je obuzela tolika nelagodnost i strah, da se otrgla od njega i počela bježati. Marijan ju je dostigao i ljutito joj rekao:

»Gdje je prsten?«

Izgubila ga je. Pođoše ga tražiti, ali prstenu ni traga. Sunce je naglo zapadalo na drugoj strani rijeke. I voda je bila slična dugačkoj svilenoj traci, na kojoj su se prelijevale sve boje.

»Kasno je... morali bismo ići...« šapne napokon ona, a srce joj se stislo.

»Jest, idimo« reče on. »Da ti nisi bila tako glupa, ne bi izgubila prsten, koji je za tebe dvostruko dragocjen. Krivica je tvoja«.

Neda nije mogla podnijeti ovakav prijekor. Okrenula mu je leđa i pobjegla kući. I nisu se vidjeli nekoliko dana. Marijan ode zatim u obližnji grad i nakon šest mjeseci vjenča se sa nekom djevojkom. Neda je plakala, dugo plakala i nikad nije se udala.

*

»Gospođice Nedo, što vam je? Što radite? Nigdje vas nije moguće vidjeti!«

Neda se trže i pogleda župnika, koji je ušao u sobu a preko lica joj se preli blag osmijeh.

»Oh, velečasni... Zar ne vidite?« i pokaže mu prsten, »zamislite: našao ga je poslije trideset godina! Zar to nije čudno?«

Župnik, koji je poznavao svu njenu prošlost, raširi oči i uze prsten.

»Što da radim?« zapita Neda, »istina, na njemu je moje ime... ali mislim da nemam prava da ga zadržim... nije više moj«.

I kad joj je župnik kazao da ga mora vratiti, ona krikne:

»Vratiti ga... Marijanu?«

»Zar nije njegov?«

»Jest, ali...«

»Dajte caru što je carevo...« mudro započe župnik.

Gospođica Neda nije odgovorila. Pošla je do ormara, uzela košaricu jaja i dala ih župniku.

»Vi ste odviše dobri«, branio se župnik.

Ali Neda nije popuštala:

»To je za vaše siromahe«.

*

Sutradan zorom dala je zapregnuti kola i u laganoj crnoj haljini sa šeširićem, koji je bio sličan lastavičjem gnijezdu, odvezla se u susjedni gradić i pozvonila na vratima male Marijanove kućice.

Kako je sad opet silno kucalo njeno prestrašeno srce! A ipak je bila sretna, što će nakon toliko godina moći vidjeti Marijana, poljubiti njegovu već odraslu djecu i upoznati onu, koja joj ga je otela. Mislite li da se ljubomora može održati i poslije trideset godina? Bilo bi odviše smiješno!

U prostranu sobu uvede je služavka. Tu je Marijan odabirao rajčice da se napravi začin za jelo. Čitav sto je bio pokriven rajčicama, a među njima grana ružmarina.

Marijan se okrene. Koliko se promijenio! Bio je blijed, mršav, sijed. Njegove oči postale su vodene i blage kao oči gazele.

»Znate li tko sam?...« konačno promuca ona, »ja sam Neda Smirnov«.

»Oh Bože...« diže se Marijan, uze njenu laku koštunjavu ruku i čvrsto je stegnu. »Izvolite, sjednite ovdje, ili ne... ovdje, bliže prozora, da vas bolje vidim. Oh, Nedo,koliko ste još uvijek vi...«

»Još ja?« i ona mu se koketno nasmiješi. »Ali nemam više plavu kosu, a onda bore...«

»Još uvijek ste lijepi...«

»A vaša žena i vaša djeca?«

Marijan se snuždi:

»Nemam više nikoga... sve je pomrlo, još prije deset godina! Crne kozice. Ali recite mi, jeste li još uvijek djevojka?«

»Jesam«.

»A koja vas sreća vodi ovamo?«

Neda se nađe u zabuni i poče pričati o svemu, pa napokon i o prstenu.

Kad je Marijan uzeo prsten, ruka mu je uzdrhtala, te odmah zatim reče, kao ožaren nekom starom radošću:

»Da vidimo kako vam sad stoji na ruci?«

Na mršavoj bijeloj ruci briljantan prsten zasja kao kapljica rose. I u ovo dvoje ostarjelih ljubavnika pokrenu se nešto što je ličilo — uveloj ljubavi:

»Ja sam bio kriv«, govorio je Marijan, »nisam onda primijetio da su vam prstići tanki kao ljiljanove vlati i zato vam je prsten spao... Vi ste bili dobri a ja zao... Zato ga sad zadržite — ali za uvijek!«

Neda je uzdrhtala, zatim htjela nešto reći, ali mjesto riječi pojaviše se dvije krupne suze.

»A ako ga ponovo izgubim?«

»To se više ne može dogoditi, jer ja ću odsad na njega paziti«.

I sunce u svoj svojoj radosti obasja stol pun rajčica i sretno lice gospođice Nede.

VENTURA GARCIA CALDERON:

PERUANSKO BRAČNO PUTOVANJE

Tko na jednoj od jednostavnih žičanih željeznica moje domovine želi preći preko neke nabujale rijeke, mora biti hrabar i imati dobre živce, a mora i u pravi čas znati zatvoriti oči. U željeznu košaru, pomoću koje se vrši prevoz, stanu samo dva čovjeka, a i oni su usko stisnuti jedan uz drugog. Moraju se čvrsto držati uz košaru, jer je vjetar zanaša i trese. Košara visi o dva kotačića, koji prelaze preko čeličnog užeta, napetog između jedne i druge obale. Dva vola polako okreću bubanj, oko kojeg se omotava žica, vukući na taj način košaru s teretom na drugu stranu rijeke. Prevoz postaje nad sredinom rijeke prilično neugodan, jer se čelično uže ondje dosta duboko spušta, tako da se košara skoro dotiče vode. Čovjek ne smije biti mnogo stariji od dvadeset godina, da mu hladni tuš riječne vode bude na veselje.

Upravitelj posjeda obitelji Linares je već davno prešao dvadeset godina. Ni zašto na svijetu se ne bi povjerio njihovoj novoj žičanoj željeznici, premda ju je on sam sagradio. Na obim obalama rijeke bilo je čelično uže napeto na čvrste željezne tornjeve, a ne na sirove hrastove stupove, kao kod drugih sličnih prevoza. Osim toga nisu košaru pokretali volovi, već električni motor. Udaljenost između obih obala iznašala je oko pet stotina metara. Preko dana je »željeznica« prevažala samo sladornu trsku i bakrenu rudaču. Tek uvečer bi se mladi radnici znali kadšto zabavljati vozeći se amo i tamo preko rijeke. Upravitelj je stajao na tornju, mrštio se i prosvjedovao:

»Prevoz je uređen za rudaču i trsku. Ljudi trebaju jašiti!«

Ali ni jašenje nije bilo jednostavno. Nekoliko mjeseci u godini je riječno korito bilo posve suho. Ali onda bi se odjednom napunilo žutom, mutnom, bijesnom bujicom. Onda bi se jahači nemoćno i grčevito hvatali za svoje konje, kušajući da u urlanju vjetra i valova shvate poklike »chimbadoresa«, urođenika, koji su dobro poznavali rijeku i upozoravali plivače na otrgnute panjeve i virove. Svakom, tko je plivao preko rijeke, utuvljivali su chimbadoresi u glavu, da ne smije izgubiti prisutnost duha, jer da ga onda nitko ne će moći spasiti. Bolje je da lijepo zatvori oči i prepusti se nagonu svog konja.

Upravnik je stoga za mladog gospodina Linaresa i njegovu tek vjenčanu ženu, koji su svoje medene mjesece htjeli provesti na imanju, pripremio najvještije plivače između svih konja sa imanja. Rijeka uostalom nije dosegla svoj najviši, opasni vodostaj.

Ali kad je lijepo i razmaženo velegradsko dijete došlo kolima na posjed obitelji Linares, zapanjila ju je veličajna divljina prirode. A kad su je pozvali da na konju prepliva preko divlje rijeke, stalo joj je srce od straha. Ne, o tome nije htjela ni čuti! U prvom redu nije htjela smočiti haljinu, a onda nikako nije htjela u rijeku, koja je očito bila tako opasna.

Indijanci su stajali na obali, vrtjeli u rukama svoje široke jipijapa šešire i smješkali se. Nagovarali su je:

»Ne bojte se, senjora! Mi ćemo vas privezati uz sedlo, a vaša milost neka zatvori oči!«

Senjora Linares se prestrašeno obratila upravitelju, koji nije mogao predložiti ništa drugo, nego da senjor i senjora pređu preko kanjona u košari žične željeznice. On će kasnije na konju preći rijeku i doći za njima.

Mladenci su se popeli na toranj. Pogledali su sunce, koje je upravo zapadalo, domahnuli mu rukom i uživali časak u pogledu na polja, zasijana šećernom trskom, s kojih se uzdizao sladak miris. Stali su u košaru i kad je ova krenula, pozdravili ljude, koji su ostali na obali.

Košara je brzo klizila po užetu. Pa to i nije bila neka jadna stara žičara, čije je volove valjalo neprekidno natjeravati, već suvremeni stroj, kojeg je pokretao motor. Ali kad je košara

stigla upravo nad sredinu rijeke, spustivši se na cigla dva metra nad vodu, odjednom je stala. Zar je motor zatajio? Vidjeli su upravitelja na tornju gdje očajno maše rukama.

Mladi bračni par Linares se nagnuo preko ruba košare i pogledao u uzbibalu vodu. Gotovo ih je zaslijepio žar peruanskog zalaza sunca, koji je upalio cijelo nebo, a rijeku pretvorio u struju zlata.

Međutim je upravitelj požurio niz stepenice tornja i pozvao jednog Indijanca; trebalo je što brže donijeti iz udaljene estancije neki pričuvni dio stroja. Indijanac je podbo konja, skočio u rijeku i preplivao je prema drugoj obali. Rijeka je međutim bila već znatno porasla, pa je oplakivala podnožja željeznih tornjeva.

Velike crvenkaste ptice su prelijetale nad valovima, glasno krešteći. Senjora Linares je drhtala od zime i straha. Njen ju je muž pomno zavio u svoj kaput. Nemirno se smijao i umirivao je: nema nikakove opasnosti; njihova je žicara nova i pouzdana. Sigurno se desila neka malenkost, koja će odmah biti popravljena. Samo da se Indijanac skoro vrati, jer je već bilo vrlo tamno....

Plave su sjene pokrile zlatan sjaj i posve ga ugušile. Košara se poput njihaljke na satu zibala nad rijekom, a čelično je uže škripalo i cvililo, da se to nije dalo podnositi. Upravitelj i njegovi ljudi su im od časa do časa nešto dovikivali da ih umire, ali oni ih više nisu mogli razumjeti. Bujica je sve jače i jače urlala. Mladi su ljudi samo tako mogli jedan drugoga razumjeti, ako su glasno vikali. Nešto je palo k njima u košaru. Podigli su ga. To je bio posve iscrpljen golub, kojeg je vjetar donio od nekuda sa kukuruznih polja iza planina. Golub je uginuo u rukama senjore Linares, a ona je počela plakati. Tko zna, možda će i ona morati uskoro umrijeti....

U tami, koja ih je okruživala, razabirali su samo bijelu pjenu na valovima i tamna orijaška stabla, što ih je oluja istrgala negdje iz prašume, a rijeka ih sad bacala o stijenje i prevrtala po rijeci. Stisnuti jedno uz drugo, šutke su gledali sitno svijetlo na tornju. Kako dugo nije bilo Indijanca!

Voda je bjesnila oko njihovog zatvora, a ledena pjena im je neprekidno udarala o lice. Najednom je senjora Linares počela očajno vikati: hladna je voda već kvasila njene noge. Košara se više nije njihala, jer ju je struja potisnula prema jednoj strani. Oboje su bili uvjereni da su izgubljeni. Svaki je čas mogao udarac vala ili kakovo iščupano stablo iskopčati kariku košare iz kuke na žici. Pomisao da će se u tom slučaju bezuvjetno morati utopiti, dovela je mladu ženu na rub ludila. Uzalud je oboje nesretnika okrvavljenim rukama hvatalo kuku, da je osiguraju. Pri tome su jedan drugome stali predbacivati krivnju za taj strašni položaj.

Konačno nije senjor Linares više mogao podnijeti užasno vikanje svoje žene. Silom se otrgao od nje, popeo se po lancu na čelično uže i polako stao puzati uz uže, sve dok nije posljednjom snagom dopuzao do tornja. Bio je spašen.

Senjora Linares je cijelu noć stajala do prsiju u vodi i vikala. Kad se razdanilo, dopuzao je neki mali Indijanac lakoćom do kotačića, na kojima je klizila košara po užetu i namjestio kotačić, koji se bio iskrenuo. Motor je odmah proradio i košaru sa senjorom Linares dovukao natrag na istu obalu, s koje je sinoć pošla.

Nakon što su je čvrsto istrli, presvukli i nahranili, zatražila je senjora, gotovo luda od preživjelog užasa, svoja kola i u njima se odvezla natrag u luku. Čovjek, čijom je životnom družicom kanila postati, napustio ju je u smrtnoj opasnosti. Nije htjela da ga ikada više vidi.

GUSTAVE MALPAS:

LASTAVICA

Nikad u životu nisam sanjario o tome da se upregnem u jaram braka — pričao je stari nepopravljivi neženja Marcel Diriez, inače poznati pisac i kritičar. — Jedan jedini put sam samo htio stalno uzeti k sebi jednu ženu.

»Kao kakav komad pokućstva!« graknu jedan od njegovih prijatelja na veselje ostalih.

»Da, ali ne tako kako vi mislite. Dakle, ona, koju sam htio uzeti, nije nikad bila moja ljubavnica i ne će to, uvjeravam vas, nikad biti. Ja sam joj samo htio ustupiti komadić mjesta na rubu mog života. Ona bi imala svoj kutić kod mene, od prilike tako kao kakva pitoma domaća životinjica. Nemojte odmah pomisliti na psa, jer je pas jako nametljiv stvor i zauzima mnogo prostora. Nego, recimo, kao kakva mala mačka ili ptica. Uostalom ona je uletila u moje poznanstvo kao prava lastavica i zbilja kad god se nje sjećam, ja je imam pred očima kao neku malu zalutalu lastavicu.

U jesen spada među moje poslove i to da moram ići na glavne pokuse komada, koji se obično drže popodne, a o kojim ću poslije pisati u novinama. Kao što vam je valjda poznato, na te glavne pokuse ide osim uprave i zastupnika kritike i sav onaj sitni svijet, koji stoji makar u kakvoj vezi sa kazalištem. Ponekad sam i ja, kad mi je bilo dosadno, znao povesti sobom na te pokuse po čitavu grupu svojih prijatelja ili prijateljica. Tako i drugi čine, iako je to zabranjeno. Zato na te glavne pokuse nagrne više svijeta nego na premijeru. Onda rasrđena uprava iz-

daje zabranu, uvodi se strogi nadzor, koji s vremenom sve više popušta, do novog glavnog pokusa. I tako to ide neprestano.

Toga puta baš se davao novi komad nekog dramskog pisca, koji je bio u modi, kad na ulazu u kazalište, u polumraku, začuh ženski glas:

»Oprostite, gospodine... ne biste li me uzeli sa sobom u kazalište? Danas je jako teško prokriumčariti se unutra«.

» Znači da je opet zabrana« — rekoh ja ni ne pogledavši je i pođoh prema vratima.

»Lijepo vas molim, gospodine! Ja sam čitava dva sata pješačila da bih došla ovamo«.

Tek sad sam odlučio da pogledam to lice, koje nema ni dva sua da plati autobus. Preda mnom je stajala vrlo mlada djevojka dugoljastog blijedolikog lišca, koje nije odavalo nikakav umor, a u sred koga su se krijesila dva živa oka. Primjetio sam tanke pravilne usnice, prirodno crvene.

»Ali ja, gospođice, imam pravo samo na jedno sjedalo«.

»Kad biste bili ljubazni, bili biste me već smjestili nekamo, makar na pomoćno sjedalo«.

Ta nametljivost, koja je odavala loš odgoj, zbuni me na čas. Osim toga kopkala me neka radoznalost. Naručio sam pomoćno sjedalo i sjeo na njega, a moj naslonjač prepustih njoj, koja mirno sjede na njega, smatrajući tu uljudnost sasvim prirodnom. Za čitavo vrijeme predstave ona nije pokušavala da povede sa mnom ma kakav razgovor, za vrijeme stanki nalazila je sasvim prirodnim da ja izađem na razgovor ili da popušim cigaretu. Uopće nije pokazivala ništa od one urođene ženske koketerije, kojoj bi podlegla svaka na njenom mjestu u toj zgodi i polumraku.

Međutim na samom izlasku iz kazališta, kad sam već mislio, da je nestala, ona se stvori kraj mene u svom tamnom ogrtaču od jeftinog krzna, koji joj je padao preko ramena, sa krupnim lažnim biserjem oko vrata i sa nekim starinskim šeširom, koji joj je uostalom dobro stajao. Ne znam koji me vrag tada snađe i ja joj predložih:

»Hoćete li da pođemo što pojesti?«

Počeo se naime već hvatati mrak.

»Vrlo rado, gospodine«, odgovori ona izražavajući licem i kretnjama pretjeranu zahvalnost.

Uđosmo u prvu boulevardsku gostionicu. Ona naruči tvrdih jaja, pečenog mesa, salate, gljiva, kolačića i šta vam ja sve znam. To joj je valjda bio ručak i večera. A vrlo je vjerojatno, da tog dana nije ništa jela... I ova me djevojka poče zanimati. Ona je očevidno bila vrlo mlada, sama i gladna... No što mi se najviše dopadalo: nije govorila o komadu, koji smo upravo gledali. Nije ništa kritizirala niti se oduševljavala, niti se brinula za moje mišljenje o predstavi i glumcima. Od stotinu žena, jedva će jedna biti bez te mane. Ona kao da je živjela sama za sebe sa svojim tekom i svojim siromaštvom... Zbilja rijedak slučaj! Kad je ispraznila sve tanjire i ispila posljednju kapljicu vina iz svoje čaše, u koju sam ja obilato nadolijevao, izađosmo na ulicu i ja priđoh jednom taksiu:

»Kuda želite da vas odvedem, gospođice?«

Ona pocrveni preko ušiju i zbuni se. Prvi put za čitavo vrijeme, otkako smo zajedno.

To me je zabavljalo i ja rekoh kao u šali:

»Hoćete li poći sa mnom?«

»Oh, vrlo rado, gospodine. Imate li možda kakav krevet za mene?«

»Ne, krevet nemam, već ako ćete se zadovoljiti sa divanom u mojoj radnoj sobi«.

Ona kimnu glavom da pristaje. Ali ničega sumnjivog ni prostačkog nije bilo u tome njenom ponašanju. Kao da sam joj ja brat, ujak ili stric. Ona prima ono što joj nudim. A nudim joj iz čistog čovjekoljublja. Takva šta zaista je teško doživjeti na pariškim ulicama. Uostalom ona se tako bezazleno ponašala i dalje kod mene, u mojoj radnoj sobi. Pružajući joj mali jastuk i moj vuneni pokrivač, kad sam se kao u neku ruku ispričavao što nemam tu pristojne posteljine, ona je mirno odgovorila da vrlo dobro spava i obučena. Još sam je poučio da će joj sutra ujutru mljekar donijeti mlijeko, pekar pecivo, šegrt šunku, maslac i jaja, pokazao joj štednjak sa plinom i — otišao svojoj kući spavati.

Nijednog časa nisam posumnjao, da bi bila kakva pustolovka. Uostalom, šta je mogla odnijeti iz moje radne sobe?

Knjige i po koju sitnicu! Napokon htio sam i da ispitam svoje psihološko poznavanje ljudi.

I zbilja se nisam prevario. Vrlo radoznao, požurio sam rano u jutro u svoju radnu sobu. Vi si ne možete zamisliti, šta je ta djevojka tu napravila. Moja prašnjava i polumračna garsonijera sjala se od reda i čistoće. A ona vesela, svježa, počešljana i uređena cvrkutala je kao prava lastavica. Sve što se moglo iskoristiti u tome stanu, ona je iskoristila samo da ga napravi udobnim i prijatnim. Skuhala je kavu, ispekla šunku sa jajima, postavila sto i sve okitila cvijećem. Čak je i moju kolonjsku vodu negdje našla i čitavu sobu namirisala. I tako sve postavljeno za dvoje — čekala je mene. Prvi put mi se moja radna soba učini kao da je suncem obasjana.

Tada sam, vidite, posve ozbiljno pomislio, da tu djevojku zadržim kod sebe. Još sam jedino htio vidjeti nije li to ona naročito udesila sa kakvom potajnom namjerom. I ta sumnja mi je upropastila sve.

Ona je zadovoljno čavrljala, jela mnogo i slatko, zatim mi se na najprirodniji način zahvalila na svemu i rekla bez ikakvog uzbuđenja zbogom.

Trebao sam je tada samo privući sebi i reći: »Ostani ovdje« ili bar joj kazati: »Do viđenja, mala moja«, ali i ja sam tvrdoglavo rekao:

»Zbogom . . .«

I zbog toga se još i danas pomalo kajem, jer je tada veselo odskakutala kao lastavica i nikad je više nisam vidio.

ALBERT FEIN:

SAMOUBOJICA

Josip Blinegger bio je kosac kod Schragellhammerovih u Hintenbergu, a inače je važio kao poluidiot. Pod tim puk razumije čitavog idiota, ali ga štedi. A to je on i bio: širok, potkožen, niskog čela i izbočenih ustiju, oko kojih su bile rijetko posijane dlake brade. Glas mu je imao neki gušavi prizvuk.

Ali što se tiče posla, bio je čovjek na mjestu. Iz dana u dan radio je svoj teški kosački posao. Od toga je imao spuštena ramena i goleme ručetine, koje su sezale sve do koljena. I široka leđa — ali ne, to je već stara baština Blineggerovih.

Inače je Josip bio zadovoljan — to jest, kad ne bi bilo onih ušljivih derana, koji bi ga opkolili dok je radio, i zaplesali oko njega u kolu kao roj mušica. Uvijek su zadirkivali u njega i uvijek iz sigurne udaljenosti.

No danas, danas je ipak bilo previše što su uradili. Uhvatili se oko njega u kolo, gađali ga grumenjem, »bum« — i jaukali pri tome kao razjađeni psići. Znao je on zašto: jedamput, jedan jedini put, dao se nagovoriti i otišao s kovačima u lov. Postavili su ga posve dolje u grabi, samo da ne bi učinio kakvu glupost. Ali kao što to đavo uvijek hoće, ugledao je uistinu jelena, kako prelazi preko vode. Drščući je odapeo.... A Botenkahlov je pas jaučući odšepesao vukući četvrtu nogu...

Ali danas! Svaki je čas morao zastati i vikati, prijeteći uzdignutom šakom.

»Deriščad, paščad... ako vas uhvatim!«

Ali tko bi njih ulovio? I tako je došlo do toga, da je zaustavio starog Modla.

»Oče Modle«, povikao mu je u uho, jer je ovaj bio gluh kao top. »Oče Modle, meni je život dojadio.... ona me klatež zadirkuje... ja... ja... ja... ću se ustrijeliti!«

»Ta, gle, nemoj!« tješio ga je starac.

No Josip je bio odlučan i tvrdoglav.

»Oče Modle, ti si lovac, moraš mi posuditi pušku!«

Ovaj se nešto predomišljao. A onda je konačno obrisao svoja velika usta.

»Pa onda, u ime Božje! Kad već mora tako biti! Radi se samo o jednoj stvari: ti ne znaš baratati puškom. Možeš promašiti. Znaš što: u četiri sata sam gotov sa svojim poslom, onda ću imati vremena, pa ću otići s tobom... onda ću te ja ustrijeliti! Tamo gore, kod velikih breza!«

»Da, to bi mi bilo pravo«, — zahvalio se Josip iskrena srca i olakšane duše. »Dakle onda u četiri!«

Kroz stogodišnju šumu išla su njih dvojica oko četiri sata prema maloj čistini kod breza.

»Dakle, Josipe, sada ćeš se lijepo postaviti među breze, pa ćeš izmoliti očenaš, dok ja ne napunim pušku!«

I dok je jadni Josip teškom mukom sklopio ruke, stojeći grbav i uvučen u se, punio je stari Modl zamišljeno pušku... dugo... dugo.... i onda konačno odapeo, odapeo tako snažno da su se brda zatresla.

»Prokletstvo, pakleno proklestvo, promašio sam!« poviče stari Modl kroz dim, koji je prosukljao iz puške. »Ali ništa zato! Imam još jedan metak, pucat ću još jedamput!«

»Ah... ostavi to, idemo rađe kući!« poviče Josip između breza i već nestane negdje u grmlju.

U noći je jedan zadovoljni čovjek hrkao, izvalivši se na svježem sijenu.

To je bio Josip Blinegger.

BOGDAN KUNIŠEV:

KIŠOBRAN

Čitalac je sigurno već po naslovu naslutio, da se radi o profesorskom kišobranu. Dosjetka o profesoru i kišobranu je stara, toliko stara, da zaslužuje, iako ne mirovinu, a ono svakako osiguranje za slučaj starosti i nemoći. (Dakako duha!). Pa ipak je ova dosjetka, koju su u manje ili više duhovitim oblicima slušale generacije, toliko povezala pojam profesora uz pojam kišobrana, da barem ja ne mogu ni zamisliti jedno bez drugoga. Na mene profesorska lica djeluju uvijek tako, kao da kiša pada, a kad ih opazim osjetim se kao đak četvrte gimnazije i nekako preko volje počinjem opetovati sve latinske prijedloge s akuzativom:

Ante, apud, ad, adversus,
circum, circa, citra, cis,
erga, contra, inter, extra...

I oslobađam se ove manije tek na drugom ili trećem uglu, kad mi u mozgu nikne spasonosno sjećanje: Sjedite! Dosta!...

Zato nije nikakovo čudo, što moja priča o zaboravljenom kišobranu ispada i opet kao priča o profesorovom kišobranu. Čitalac neka se spasava kako najbolje zna. Mogu ga utješiti samo obećanjem, da je priča ipak posve nova, barem po nadnevku ovog izdanja, ako ne po sadržaju.

Profesor Polikarpo Krpelj sprema se u školu. Uzeo je kabanicu, šešir, rukavice, knjigu i očale. Sve je u redu za njega, ali nije za ženu. Žene — naročito udate — uvijek prigovaraju.

»Polikarpo, uzmi kišobran«, kaže žena. »Kiša pada napolju!«

»Uzmi kišobran! Uzmi kišobran!« — mrmlja zamišljeno profesor. — »Rečenica u svakom pogledu pravilna. Nema prigovora! Drugo je s onim: »Kiša pada napolju!« Iako ovdje nema nepravilnosti, ima ipak jedan suvišan pleanazam. Pada napolju! Dakako, kiša ne može nikako padati u sobi. Nije to doduše sasvim protivno duhu jezika, a ipak nije dobro, — barem kao stilizacija. Stilizirati je glavna stvar, naročito poslije pete gimnazije. Uvijek kažem svojim klipanima: «Pazite na stilizaciju. Zašto učite klasike? Jer klasici nisu zato, da vi varate profesore i upotrebljavate loše prijevode Ferde Pažura, koji ne valjaju ni u pogledu točnog prevođenja, ni u pogledu...«

»Ali Polikarpo! Što je tebi danas?...«

»Šuti! Suvišna zapitkivanja prilikom predavanja zbunjuju ostale đake. Zar to nisam toliko puta kazao? To je ujedno štetno i za školsku disciplinu. Ne izdaje zabadava ministarstvo stegovne propise, koji služe u prvom redu tome, da se zaštite mirni i marljivi učenici, vrijedni nagrade. To je svrha škole, a ne da pomaže ljenčine i neposlušne đake, koji kvare stegu i loše djeluju u tom pogledu na...«

»Za ime Božje!« zavapi žena.

»Mirno! Sjedi! Kako ćeš naučiti, ako ne slušaš. Dok je rečenica »kiša pada napolju« po pleonazmu odviše jasna i određena, dotle rečenica »uzmi kišobran« kraj sve pravilnosti nema potrebne jasnoće. »Uzmi kišobran« svakako je bolje kazati, nego »upotrijebi kišobran«, — ili sačuvaj Bože »rabi kišobran«. Nemoj nikada rabiti glagol »rabiti«. Međutim vratimo se na stvar. »Uzmi kišobran« može značiti »ponesi kišobran«, to jest «skini svoj vlastiti kišobran, koji se nalazi na klinu«. Ali to može značiti i »kupi kišobran« u kojoj trgovini. Na kraju se to može tumačiti i tako, da ja trebam ukrasti kišobran, ili ga uzeti u kavani, možda i od prvog prolaznika. Ovakovo tumačenje nikako ne mogu dopustiti, jer valjda nisi na to pomislila, da bi profesor hrvatskog jezika s dvadeset i pet godina savjesne službe, mogao krasti kišobrane!«

»Prestani, kumim te Bogom«.

»Šuti i ne smetaj predavanje. Logika je prva stvar! Jednako u školi, kao i u životu. Dakle »uzmi kišobran« u značenju »kupi kišobran«... Iz toga treba logično zaključiti, da

moram otići u prvu trgovinu i izabrati prikladan kišobran, s dosta čvrstim drškom dabome, jer se držak može lako slomiti, a da i ne spominjem platno, koje može vjetar okrenuti, ili koje se raspara u vrijeme najveće kiše. Treba paziti i na žice. Žice su važna stvar. Kraj svega toga ne smijem zaboraviti, da kišobran treba i da se dobro otvara i zatvara, jer inače može biti neupotrebiv. Kupiti neupotrebiv kišobran u današnja skupa vremena, kad profesorima snizuju plaće! Što ti misliš? A onda i cijena! Po kojoj cijeni da ga kupim? Ne pitaš, imam li dosta novaca? Još nešto! Kakav kišobran? Kad mi žena kaže »uzmi kišobran« to onda logički znači ženski kišobran. A ja ti se u ženske stvari nikako ne razumijem. Tu mi mogu svašta natovariti. Ti valjda nisi mislila da uzmem kišobran od prve gospođe na ulici, da joj ga otmem. Jer glagol »uzeti« znači često puta i oteti. No, to bi bio lijep posao! Zamisli samo strku na ulici! Pa sramota za cijelu porodiću, a da i ne spomenem posljedice, koje mogu nastati uslijed...«

»Duše mi, ti si sasvim poludio«, — povikne žena i zalupi vratima.

Profesor Krpelj izlazi na ulicu i mrmlja: »Žene su takove. S njima uopće ne valja logično govoriti«. Na ulici pljušti kiša i profesor stiže sav mokar do gimnazije.

»Do đavola« — progunđa zlovoljno. — »I opet ću dobiti hunjavicu. Zaboravio sam kišobran, a ni žena se nije na to sjetila. Dakako, ima ona drugoga posla.«

JEANNE MOLLISON:

KRALJEVSKIM PUTEM

Bilo je to u jeseni 1361. godine.

Glavni široki drum sa dubokim jarcima sa strane gubio se u ravnom pravcu u nedogled, a tamne crte jaraka kao da su se sastajale na obzorju. Čitav kraj bi inače izgledao kao pustinja da pogled nije zapinjao za neku krčmu skromna izgleda ukraj samog puta. To je bila stanica i odmaralište kočijaša i njihovih kola, koji su išli prema Calaisu ili se vraćali odanle. A tu su svraćali vojnici i kohorte, pristalice navarskog kralja kao i seljački pobunjenici i pljačkaši zvani »Jacques«.

Krčmar je sjedio pred vratima i gledao cestu nalijevo i nadesno. Odjednom se okrene prema unutrašnjosti kuće i viknu:

»Ej, Guillemetta!«

Lijepa mlada djevojka se pojavi.

»Što je, oče?«

»Pogledaj tamo dolje onu četu konjanika koja dolazi iz primorja...«

»Nebesa!... Možda su to Englezi?!«

»Englezi plaćaju, dijete moje, isto tako dobro kao i ostali putnici, nekiput čak i bolje... Kad bi sveti Andrija, moj patron, htio da se oni ustave kod nas, ja bih mu zapalio svijeću kad odem u grad Bethune...«

Konjanici su se približavali. Oni su dobro izgledali, i pred njima je jahao krasan stasit čovjek. Kad su stigli do krčme,

oni se zaustaviše i jedan od njih, sjašivši s konja, priđe krčmaru i reče mu:

»Možete li nam dati hrane i primiti nas na konak?«

»Možda ne će biti za sve mjesta u kući, ali staja je čista i prostrana i snabdjevena svježom slamom... Što se pak hrane tiče, za to će se već pobrinuti moja kćerka... Guillemetta! Guillemetta!«

Djevojka ne odgovori odmah. Ona je nepomično stajala na samom ulazu kuće, gledajući ukočenim očima vođu ovih konjanika. Bio je to čovjek od nekih četrdeset i pet godina, koji se svojom otmjenom pojavom isticao između svih ostalih. Ali ponovni poziv njenog oca trže je iz tog promatranja. I ona se duboko pokloni i odgovori njihovom vođi, koji ju je toliko zanio:

»Vi i vaši prijatelji, gospodaru, možete biti sigurni da ću uložiti sve svoje znanje da vas zadovoljim.. Ja ću vam napraviti takvu večeru, koja će biti dostojna vas, baš tako kao što i vi sad činite nama čast«.

»Živjela, djevojko!« reče kapetan zadovoljno i skoči s konja.

Zatim priđe bliže i nježno potapša rumeni djevojčin obraz:

»Sudeći po tvom izgledu, ne će nam biti zlo... Dakle, povedi nas, golubice!«

Guillemetta krenu ispred njega, idući kao u snu. Istina, njoj su već udvarali mladići, lijepi, stasiti, pa čak i bogati. Ali nijedan od njih nije umio tako pogoditi pravi put, koji bi je pokrenuo iz njene ravnodušnosti i čak prezira. Nekako se osjećala odviše ženom za te momke, koji su tek stigli do muževnosti; ona se nikako nije mogla izmiriti sa njihovim prenaglim i goropadnim ljubavnim žarom. I sad ju je najednom zanio ovaj plemić sa svojom ponosnom neusiljenošću i divnim udvaranjem koje je bilo tako drago njenom ženskom srcu. Njegova zrelost privlačila je njenu prirodnu bistrinu.

Nakon večere htio je on da ona sjedne do njega, na desnu stranu, i govorio joj je hiljadu ljubaznosti, koje su je ispunjavale zabunom i ushićenjem.

»Gospodo«, rekao je tada krčmar Andrija, »koliko razabirem iz vaših riječi, vi se borite za našeg uzvišenog gospodara, prijestolonasljednika, kome su sad više nego ikad potrebni takvi junaci, u ovom prokletom ratu, koji bogzna kad će svršiti... Želim iz dna duše da iz naše zemlje istjerate te vragove, Engleze, i da ih prisilite da puste na slobodu našeg dragog kralja Ivana . . .«

»Vjere mi, to si lijepo rekao, domaćino«, izjavi vođa ovih konjanika.

»Ja predlažem stoga« nastavi gazda Andrija, »da ispijemo po jedan pehar u zdravlje našeg siromašnog zarobljenog kralja«.

Kad su peharčići bili napunjeni i ispražnjeni, oduševljeni kapetan naredi da ih napune nanovo i reče:

»Ja pak predlažem sa svoje strane da ovo ispijemo u zdravlje dražesne kćerke domaćinove, lijepe i mile Guillemette, zbog koje će, ja sam u to siguran, svaki od nas ostaviti jedan dio svog srca . . .«

»Ah, gospodaru«, pocrveni Guillemetta, »nikad ne ću zaboraviti ovaj čas . . .«

»Ja ću ga također sačuvati u mojoj uspomeni, dijete moje . . . Ali već je kasno . . . Sutra rano moramo dalje, potreban nam je odmor . . .«

I malo kasnije svi su spavali u krčmi, osim Guillemette, koja je mislila na otmjenog kapetana.

Sutradan u zoru su konjanici već bili spremni za put. Gazda Andrija i njegova kćerka iznesoše im rakije prepečenice u znak oprosta.

»Neka vam Bogorodica bude u pomoć« reče krčmar križajući se.

»Gospodaru!« usudi se tada upitati Guillemetta »hoćemo li imati sreću da vas opet vidimo?«

»To bih i ja želio, dijete moje . . . Uostalom, nisam li obvezan da to učinim ovom domu? . . . Ja ću gledati da se vratim, s Božjom pomoću, doći ću«.

I postavivši se na čelo svoje čete, on odjuri u galopu.

Guillemetta ga je pratila pogledom dokle god se nije izgubio na obzorju. Zatim se vratila u krčmu. Od toga dana živjela je samo u sjećanju tog časa i u očekivanju plemenitog konjanika. Prolazili su dani, tjedni i mjeseci. Ona je redovito obavljala svoje kućne poslove, no nije se više ni smijala ni veselila, svu ju je obuzimala samo jedna jedina misao, koju nije smjela nikome povjeriti . . . jedina joj je radost bila u čekanju . . .

Tada jedne večeri, kad joj je otac otišao poslom u obližnji gradić, a ona sama ostala u krčmi i kad se već mrak počeo hvatati, začuje se snažno udaranje o vrata krčme. Ona pođe otvoriti i viđe jednog čovjeka, koji je držao u ruci uzde svog konja.

»Ah, gospodaru« povikne ona sva ožarena od sreće »ja sam znala da ćete se vi vratiti«.

»Ja sam obećao da ću doći, dijete moje . . . Ali sam se nadao da će to biti u drugoj, povoljnijoj prilici . . . Da, ja sam došao i . . . mislim da se više nikada ne ću vratiti«.

»Što to govorite, gospodaru?« reče Guillemetta i problijedi.

»Vraćam se ponovo u tamnicu . . . Dali su mi nadimak »Dobri«, jer sam bio hrabar: ali ja ću i na drugi način dokazati da sam zaslužio to ime. Hoću da pokažem da sam kadar održati svoju riječ i obaveze. Mjesto sebe ostavio sam u Londonu kao taoca jednog od mojih sinova. I pošto je ovaj — ne po mom nagovoru — pobjegao, moja je sad dužnost da se vratim natrag u ropstvo kako bih spasio svoju čast . . . Jer ako su dobra volja i povjerenje protjerani sa zemlje, onda oni bar trebaju da se nađu u srcu i na ustima kraljeva . . . Ja sam nesretni kralj Francuske«.

»Ah, veličanstvo« zajeca Guillemetta »kako sam nesretna! Zašto niste obični kapetan . . .«

Napokon je kralj Ivan razumio. On pogleda Guillemettu nježno, toplo i najčišćim sažaljenjem. Zatim je pogladi po kosi i reče:

»Želim vam mnogo sreće, koju svakako zaslužujete . . . Vi treba svakako da se udate, Guillemetta!«

»Da, veličanstvo... Bog će mi biti suprug... i ja ću se u samostanu moliti za slavu i konačnu pobjedu vašu«.

»Dijete moje, moli se najprije za moj spas«.

I slijedećeg jutra, ne govoreći nikome ništa, nakon što se spremila na put u samostan, Guillemetta je stajala na drumu, povijena u tijelu kao vrba i sa rukama na prsima, gledajući posljednji put konjanika, koji se lagano udaljivao cestom prema Calais-u.

LUCILE GEREND:

HILJADU FRANAKA

U svoje vrijeme, prije trideset godina, bio je Prosper Granulet neka vrst književne zvijezde, koja se kao meteor pojavila na boulevardima. On je napisao i izdao debeli roman u kom je bilo par tuceta ubojstva i samoubojstva zbog nesretne ljubavi i svađe u braku. Roman je nosio zvučan naslov: »Na dnu društvenog ponora«. I pisac je još bio toliko drzak, da je samog Anatola Francea zamolio da napiše predgovor njegovoj knjizi. Ovaj je međutim, nakon što je pročitao to djelo u rukopisu, odgovorio Prosperu Granuletu sa ovih par redaka:

»Vaša knjiga, gospodine, potsjeća me na one riječi iz Svetog Pisma, gdje je Bog požalio što je stvorio ljude. Kad bih ja bio znao, da mračne strane iz mojih romana može neko tako daleko dotjerati i sasvim naopako shvatiti, ja bi ih sve dao radije spaliti i na koljenima bi zamolio čovječanstvo za oproštenje.«

Ali to Prospera Granuleta nije ni najmanje zbunilo. On je štampao i izdao svoj roman »Na dnu« i ispod toga naslova stavio masnim slovima: roman Prospera Granuleta sa popratnim pismom Anatola Francea. I zapravo je tom lukavom podnaslovu imao zahvaliti što je u neupućenom čitalačkom općinstvu izazvao toliku uzbunu.

Na račun tog uspjeha i slave počeo je onda tako ludo i rasipnički živjeti, da je doskora upropastio i svoj priličan imetak, što ga je naslijedio od roditelja.

Ipak nije ga zadovoljavao taj časoviti uspjeh kod nižih slojeva. On je htio da okusi makar malo i od one više i prave

slave. Stoga je svim velikim listovima, književnim časopisima, slavnim književnicima i kritičarima slao svoj roman uvezan u najfiniju kožu sa pozlatom i na sve načine im dodijavao i dovijao se da bi napisali o njemu bar jednu pohvalnu riječ. Ali mu je sve bilo uzalud. Tada dođe na izvanrednu misao. On izvadi iz svoje lisnice novčanicu od hiljadu franaka i utisne je među nerazrezane stranice svog romana, pa ga pošalje na tadanjeg najglasovitijeg pariškog kritičara, Hilariona Rommaneau-a, nakon što je na prvoj stranici knjige napisao ovu posvetu:

»Gospodinu Hilarionu Rommaneau-u posvećuje pisac ovu knjigu istine, u čvrstom uvjerenju da će mu se neke stranice veoma svidjeti«. Riječ »neke stranice« podvukao je i onda stavio svoj potpis.

Velikim nestrpljenjem očekivao je Prosper Granulet odgovor kritičara Rommaneau-a, kome je knjigu poslao preporučeno i koji je kod listonoše potvrdio primitak pošiljke. Čekao je tjedan dana, četrnaest dana... ali šta, sigurno je Rommaneau odviše zaposlen ili se pak boji, pa traži zgodan način kako da njegovu knjigu pohvali bez opasnosti po sebe. Ali ne će proći mnogo vremena i jednog dana će ipak izaći članak velikog kritičara, zbog koga će neprijatelji Granuletovi pucati od jada.

Prođe tako mjesec dana... četvrt godine... i jednog dana javiše novine da je slavni kritičar Rommaneau iznenada umro.

»Nitkov jedan! — pomisli Prosper Granulet — hiljadarku je smotao, a o knjizi nije napisao ni riječi. To mu je donijelo nesreću. Pravo mu budi!«

*

Jednog hladnog i oblačnog jesenjeg dana povlačio se malom pariškom ulicom čovjek bijednog izgleda. Šešir mu je bio uprljan i zgužvan, kaput pozelenio i ispucao, hlače na stotinu mjesta zakrpane, a cipele samo što se nisu raspale. Lice žuto, ispijeno i uraslo u prosjedu bradu i brkove. Zaista je trebalo imati proročke vidovitosti, pa da se pogodi da taj bijedni stvor nije nitko drugi nego onaj negdašnji otmjeni, glasoviti i na-

srtljivi Prosper Granulet, koji je čak sanjao o slavi jednog Anatola Francea.

Kako je moguće da je taj čovjek za nekoliko godina toliko propao? Jer on je bio imućan i ne gluplji od mnogih drugih? Ništa jednostavnije od toga! Za jednog burzovnog sloma on je preko noći izgubio sav svoj imetak i kao kamen, bačen sa sunčane obale, potonuo je odmah na dno rijeke, koja ga je onda sve dalje i niže odvlačila. Oni koji su ga poznavali, mislili su da je umro ili otišao kud u pokrajinu. Dva mjeseca kasnije nije ni živa duša mislila više na njega.

On se međutim skitao po okolici Pariza, pokušavao na sve načine da se opet pridigne, ali nije imao sreće. Od očaja i nevolje se propio i sasvim propao. Spavao je po skloništima i živio od prosjačenja.

Bez prebijene pare u džepu i gladan, sad se vukao pokrajnim ulicama ne bi li se tko smilovao i udijelio mu koji sou. Prolazeći pokraj nekog antikvarijata, on je od navike bacio pogled u mali i prljav izlog i iznenadio se, kad je u jednom kutu na požutjelim od sunca koricama pročitao naslov knjige:

»Na dnu društvenog ponora«.

Roman od Prospera Granuleta.

Sa popratnim pismom Anatola Francea.

To je na njega toliko djelovalo, da nije mogao a da ne uđe u dućan i ne zamoli antikvara da mu pokaže tu knjigu. Još jednom se htio ogrijati na sreći i »slavi« negdašnjih dana. Ali čim je knjigu otvorio, ugledao je njegovom vlastitom rukom ispisanu posvetu Hilarionu Rommaneau-u. Kao kroz san sjevnu mu jedna daleka uspomena. Knjiga nije bila razrezana. Znači da je odmah po primitku prodana. I jedna grozničava nada zadrhta u srcu ovog nesretnika.

Upirući se iz sve snage da antikvar ne bi što primjetio na njegovom licu i kretnjama, on uze polagano listati i zavirivati u knjigu kao da tobože čita — kad se najednom počeše slova police sa knjigama i čitav dućan okretati oko njega. Između 156 i 157 nerazrezane stranice ležala je još uvijek — hiljadarka.

On brže sklopi knjigu, kao da se je bojao da će mu odletjeti... Prokletstvo! Nije imao ni jednog franka u džepu da se

domogne tih hiljadu franaka, koji su sad za njega značili spasenje. To je zaista bila prava poruga sudbine!

U prvi čas pomisli da knjigu turi u džep, pa da pobjegne što ga noge nose. Ali antikvar je stajao blizu vrata i nije skidao pogleda s njega. Ipak mu u tom času sinu jedna misao.

Koliko je mogao mirnije on stavi knjigu na policu, promrmlja nešto i lagano izađe. Zatim pređe na drugu stranu ulice iz stane iz prikrajka bojažljivo promatrati antikvarijat. Antikvar mrzovoljno okrenu knjigu dva tri puta i postavi je opet na njeno staro mjesto u izlogu. Prosper Granulet zadovoljno uzdahnu. Potom, kao da ga krila nose, ode prema Seini i kad u jednoj većoj i bučnijoj ulici srete jednog gospodina u skupocjenoj bundici, on skine šišer i ispruži prema njemu ruku:

»Gospodine, imajte smilovanja! Od jučer nisam ništa okusio . . .«

On je to izgovorio sa toliko iskrenosti i osjećaja i sa toliko istinskog bola u svom glasu, da ga je gospodin u bundici kao u čudu pogledao, sažalio se nad njim i dao mu čitav jedan franak.

»Bog vam platio! . . . po sto puta! . . .«

I u tren oka bio je opet pred antikvarijatom, kojeg je gazda upravo počeo zatvarati.

»Htio bih kupiti onu knjigu, koju sam malo prije ogledao . . . tu, da . . .«

»No, vama je dugo trebalo dok ste se na to odlučili«, mrzovoljno mu odgovori antikvar.

Granulet grozničavo dohvati knjigu, turi je brzo u džep, plati jedan franak i nestade ga.

Zaključavajući svoj dućan, antikvar je slegnuo ramenima i promrmljao:

»Hm! čudan svat! Otrcan kao prosjak i sigurno gladan, pa kupuje još knjige!«

FRANJO ROSTIĆ:

PRVI ZNAKOVI

Vraćajući se u najljepšem raspoloženju kući oko šest sati uveče gospođa Katarina rekne svom mužu Antunu:

»Ti se sigurno sjećaš Lucije Predanić . . . moje školske prijateljice? One vesele i mlade gospođe sa garavim očima kao u Španjolke? . . . Bila sam jučer kod nje . . . i zamisli . . . ona je opasno bolesna. Već dulje vremena osjećala je probadanje u leđima. Svi smo je opominjali neka se čuva i neka ode kakvom dobrom liječniku, specijalisti. Ali ona . . . znaš je kakva je? Samo se smijala i pravila šale na naš račun. Upravo se nije na to ni obazirala. Međutim, jučer ujutro — jesam li joj ja rekla? — kad se probudila, počela je bacati krv . . . strašno! Sigurno je to sušica. Sirota Lucija . . .«

»A kako je do toga došlo?« upitao ju je muž očito ne pridavajući mnogo važnosti tome što mu je žena pripovijedala.

»Kako je došlo!« . . . . malo se naljuti njegova žena — »Bože moj, kako si ti nekakav čudak! Pa zar ti cijelo vrijeme ne govorim kako je došlo. Probadalo je u leđima, a ona se tome smijala.«

»Da, znamo to . . . ali valjda joj to probadanje nije samo od sebe došlo. Morala se negdje zaraziti«.

»Tko bi znao! Vjerojatno je, da se zarazila . . . Sigurno se zarazila, jer ja sam čula, da je ta bolest vrlo, vrlo zarazna«.

Njen muž u početku nije ni obraćao pažnju na naglasak, kojim mu je žena nekoliko puta ponovila: »Da, da . . ta je bolest vrlo, vrlo zarazna«.

Međutim sat kasnije, oko sedam sati kad je njegova žena opet počela govoriti o zdravlju svoje prijateljice, Antun nije mogao a da ne primjeti kako se ona nekako čudno ponaša i izražava o tome. I tek što je on zašutio i zamišljeno se prošetao sobom, kad se ona poče savijati i opipavati po leđima.

»Što ti je?« upita je on.

Nekako čudno i gotovo očajno promrmlja ona:

»A, ništa, ništa...«

Poslije nekog vremena doda:

»Ja ne znam... možda se i varam ...ali mi se čini da me pomalo probada u leđima... Sigurno to ne će biti ništa, je li? Što misliš ti?

»Ja mislim, da si ti pomalo šašava! Ili ti je opet dosadno, pa si koješta utvaraš«.

»Zato ipak ne trebaš sa mnom biti surov. A kad tebi samo malo nije dobro, onda se moram ja pretvoriti u svetu Genovevu... Sad se više ne bih smjela ni potužiti svom mužu! No daleko smo dotjerali...«

»No dobro, dobro... zato se ne treba baš odmah ljutiti... Ti si me pitala za moje mišljenje i ja sam ti ga rekao«.

»Da, znam ja tebe... Ti bi kanda najradije da mi se zbilja što dogodi....«

Napokon od sedam do osam sati nije bilo više ni riječi o zdravlju Lucije Predanić. Međutim u osam i pet časaka gospođa Katarina se opet naglo poče savijati i pipajući lijevom rukom svoju desnu lopaticu, jauknu:

»Jao!«

Napokon joj se muž, hoćeš ne ćeš, zabrinu i naglo je upita:

»Tebi nije nešto dobro, draga moja?«

Tužnim naglaskom i bolnim pogledom, kao da je htjela reći: »Moji su dani izbrojani, treba pustiti da se izvrši neizbježiva volja sudbine«, ona odgovori:

»To je moje probadanje u leđima«.

Nema sumnje takav stadij utvaranja opasan je naročito kod žena. Antun se sjećao, da mu je jedan liječnik specijalista razjašnjavao, da su to obično prvi simptomi histerije. Tu se dakle nije smjelo više oklijevati.

»Katarina!«, rekao je odlučno, »odmah sutra poći ćemo liječniku«.

Rano ujutro otvori gospodin Antun imenik, prevrne nekoliko listova i zaustavi se na rubrici »Liječnici, specijaliste za unutrašnje bolesti«.

Na komadiću papira zapisao si je jedno ime i adresu: »Dr. Filip Lacić, Ilica 339«.

Slučaj je htio da im je sam liječnik otvorio vrata. Uveo ih je odmah u svoju sobu za primanje.

»Evo u čemu je stvar, doktore....«

I Antun izloži cilj njihove posjete. Obavijestio je specijalistu o bojaznima svoje žene. Povjerio mu je da ona od jučer u veče neprestano osjeća sve češće probadanje u leđima.

Doktor je dugo i vrlo savjestno pregledavao mladu gospođu.

»Svucite se, gospođo, molim vas... Dišite, gospođo. Ne dišite više. Kašljite sad! Okrenite se prema meni!... Tako, bliže, molim vas. Ne kašljite više. Isprsite se... Dišite opet, molim vas... Zahvaljujem lijepo. Izvolite se obući...«

Njegov zaključak je bio ovaj:

»Mogu vas uvjeriti, gospođo, da vam je zdravlje izvrsno. Prsa su vam normalno razvijena, organi za disanje potpuno zdravi. Vama nije ništa... a ma baš ništa!«

Tada gospođa radosno povikne:

»Ali, doktore, pa ja sam i bila u to sigurna! Nikada ne bih ni pomislila da idem liječniku.... Ali, što ćete, kad moj muž... Ah! Što su muškarci nesnosni!«

Na ulici je ona još ljutito prekoravala svog muža:

»Što sam ja trebala dolaziti ovom glupanu! Upravo smo bacili stotinu kuna!... Jesam li ti rekla, da mi nije ništa. Bila sam uvjerena da mi nije ništa. Bila sam uvjerena da mi nije ništa, ništa, ništa! ...Istina je, da su plućne bolesti vrlo zarazne! Ali ne može ih čovjek dobiti gledajući kako lete muhe!.. Što ti lako izgubiš glavu! Svakih deset časaka si me pitao što mi je! Bome, da je bila koja druga na mome mjestu, po tvome sažaljivom naglasku zaključivala bih već, da je propala!«

Nakon svršene večere povukli su se Katarina i Antun u mali salon.

Katarina je vezla, a Antun je čitao večernje novine.

Jedna bilješka u novinama privukla mu je pažnju. Naslov je bio: »Lažni liječnik«.

Nakon što je pročitao, uzvikne on:

»Krasno! Duše mi, krasno!«

I pošto je htio da se i njegova žena zaprepasti, dao joj je da pročita bilješku:

»Lažni liječnik«. Nakon svog povratka sa kratkog puta od četrdeset i osam sati, glasoviti liječnik dr. Filip Lacić, predao je redarstvu svoga sobara.

Koristeći se liječnikovim odlaskom, ta varalica je dva dana predstavljao svoga gospodara, primivši i pregledavši nekoliko novih pacijenata.

Naravno da je strpao u svoj džep honorare, koje je bio »zaslužio«.

Dr. Lacić je pukim slučajem doznao za prevaru.

Antun je očekivao, da će se i njegova žena razveseliti, kad vidi kako su vješto bili prevareni.

Na veliko njegovo iznenađenje, ona mu vrlo surovo reče:

»Ne znam što tu ima smiješnog! Ti se uvijek na sve smiješ kao pravi glupan! Ovo nije baš ni malo smiješno!

Najednom, poslije pet časaka, ona problijedi u licu. Naglo se savije, dohvati se lijevom rukom za desnu lopaticu, i tužno zajauknе:

»Jaoj! Jaoj!... Evo me opet probada!...«

RUDYARD KIPLING:

U KOLONIJI

Ovu priču mogu razumjeti samo oni, koji znaju kako su duše stvorene i dokle dopiru granice mogućega. Živio sam dovoljno vremena u Indiji, pa znam da je najbolje kad čovjek ništa ne zna, i mogu pisati samo onako kako se dogodilo.

Damois je bio naš građanski ljekarnik u Meridki, i zvali smo ga »Hrčak«, jer je bio mali, punačak, sanjiv čovječić. Bio je dobar ljekarnik i nikad se nije svađao, čak ni sa našim podkomesarom, koji je imao ponašanje kao u lađara, a takt kao u konja. Damois se oženi djevojkom punačkom i sanjiva izgleda, kao i sam što je bio, nekom gdjicom Hilerdajs, kćerkom pukovnika Hilerdajsa iz Berarskog puka.

Medeni mjesec traje u Indiji duže od jednog tjedna, ali ništa nema što bi jedan par spriječilo, da ga produži preko dvije i tri godine. Indija je prekrasna zemlja za supruge, koji su jedno u drugo zaljubljeni. Mogu živjeti nesmetano potpuno sami — baš kao što su Hrčkovi činili. Ova dva mala stvora povukoše se od svijeta poslije svadbe i bili su sretni. Morali su, naravno, kadkad pozvati koga na večeru, ali time nisu sklapali prijateljstva, i kolonija je radila svoj posao i zaboravila na njih; tek po koji put čulo bi se, da od Hrčka nema boljeg čovjeka, iako nije za društvo. Građanski ljekarnik, koji se nikad ne svađa, velika je rijetkost i cijenjena kao takva.

Malo se tko može, ma gdje to bilo, igrati Robinsona Krusoa, a najmanje u Indiji, gdje nas nema mnogo i veoma zavisimo od uzajamnih susretljivosti. Damois je pogriješio što se godinu dana izdvojio od svijeta, i svoju je pogrješku uvidio kad

se u koloniji usred hladnog doba godine pojavio tifus, i žena mu legla u postelju. Bio je nespretan čovječuljak i izgubio je pet dana prije nego što je shvatio da je vatra gdje Damois nešto opasnije od obične groznice. Proteklo je još tri dana prije nego što se usudio svratiti gospođi Šut, inžinjerovoj ženi, i bojažljivo joj ispričati svoju nevolju. Skoro svaka kuća u Indiji zna da su kod tifusa liječnici nemoćni. Borbu sa smrću imaju voditi bolničarke sve čas po čas i stepen po stepen. Gospođa Šut za malo što nije ćušnula Damoisa, za njegovo »zločinačko oklijevanje« kako je to ona nazvala, i smjesta ode da pomogne jadnoj mladoj ženi.

Te zime imali smo u koloniji sedam slučajeva tifusa, i kako na svakih pet otpada po jedan slučaj smrti, bili smo skoro uvjereni da ćemo nekoga izgubiti. Ali svi su činili što su mogli. Žene su sjedjele kraj bolesnica, muškarci su obilazili i pazili na bolesne samce. Borili smo se pedeset i šest dana sa ovim slučajevima tifusa i pobjedonosno ih provedosmo kroz Dolinu života. Ali baš kad smo mislili da je sve prošlo, i namjeravasmo prirediti ples u slavu pobjede, maloj gospođi Damois pogorša se stanje i umre za tjedan dana, a kolonija joj ode na sprovod. Damois klonu na ivici groba, tako da su ga morali odnijeti.

Poslije ovoga se Damois zavuče u kuću. Bio je neutješiv. Svoju dužnost vršio je besprikorno, ali svi smo osjećali da mu treba odmor, i ovo mu rekoše ljudi njegove struke. Damois je bio vrlo zahvalan na tom prijedlogu — za sve je bio zahvalan u one dane — i ode pješke na izlet u Čajnij. Čajnij je oko dvadeset marševa daleko od Simle u samim brdima, a predio je kao stvoren za nevoljnika. Prolazi se kroz velike mirne šume deodara, pod golemim stijenama, preko velikih mirnih travnih poljana nabreklih kao ženska prsa, a vjetar i kiša domore među deodarima: — Pst-pst-pst.

Tako malog Hrčka otpremiše u Čajnaj da utiša svoju bol sa velikim svjetlopisnim aparatom i puškom. Poveo je sa sobom još jednog beskorisnog pratioca, jer je ovaj bio omiljeni sluga njegove žene. Bio je lijenčina i lupež, ali Damois je imao u njega povjerenje.

Pri povratku iz Čajnaja pođe Damois u Badži kroz veliku šumsku branjevinu na ispon Hatu planine. Ljudi, koji su mnogo putovali, kažu, da je put iz Kotgara u Badži nešto najljepše na svijetu. Vodi kroz mračnu vlažnu šumu, i naglo se završava ogoljelom ispucalom kosom i crnim liticama. Planinska kuća u Badži otvorena je svim vjetrovima i ljuto studena. Malo tko ide u Badži. Valjda je Damois zato i otišao onamo. Prekide put u sedam na večer, a njegov pratilac siđe niz kosu u selo da pogodi kulije za sutrašnji hod. Sunce bijaše zašlo, i noćni vjetrovi počeli su čavrljati među stijenama. Damois se nasloni na ogradu verande, čekajući pratioca da se vrati.

Ovaj se vrati tek što je otišao, i tako zahukan, da Damois pomisli, da je sreo medvjeda. Trčao je uz brdo što je brže mogao. Ali medvjeda nije bilo da opravda njegov strah. Potrča na verandu i pade; krv mu je liptala iz nosa, a lice pomodrilo. Onda prokrklja: »Vidio sam memsahib! (gospođu!) Vidio sam vašu memsahib!«

»Gdje?« upita Damois.

»Tamo dolje, na putu, ide u selo. Bijaše u plavoj haljini. Diže koprenu sa šešira i reče: Ram Das, izruči moje selame sahibu (moje pozdrave), i reci mu da ću ga dočekati slijedećeg mjeseca u Nudiji. Onda pobjegoh, jer sam se uplašio.

Što je Damois kazao i radio, ne znam. Ram Das izjavljuje da ništa nije kazao, već da je čitavu studenu noć hodao gore dolje po verandi, čekajući na memsahib da dođe na brdo, i pružao ruke u mrak kao lud. Ali memsahib ne dođe i on sutradan nastavi put za Simlu svaki čas ispitujući pratioca.

Ram Das mogao je samo reći, da je sreo gospođu Damois, da je podigla koprenu i dala mu poruku koju je on vjerno ponovio Damoisu. Ram Das je ostao pri ovoj izjavi. Nije znao gdje je Nudija, znanaca nije imao u Nudiji, i sigurno ne će nikad ići u Nudiju pa da mu dvostruko plate.

Nudija je u Bengalu, a nema baš nikakve veze sa ljekarnikom, koji služi u Pandžabu. Bit će, da je preko hiljadu dvijestotine milja južno od Meridkia.

Damois prođe kroz Simlu ne zaustavljajući se, i vrati se u Meridki da primi dužnost od čovjeka, koji ga je zastupao dok je bio na putu. Bilo je ljekarničkih računa, naredbi glavara

saniteta. Cjelokupno primanje dužnosti trajalo je čitav dan. Te večeri ispriča Damois svome zamjeniku, s kim je bio u prijateljstvu još iz mladih dana, što se zbilo u Badži, a ovaj odgovori, da je Ram Das mogao izabrati i Tutikorin kad je već htio izmišljati.

U taj čas uđe raznosač sa brzojavom iz Simle, u kome se Damoisu nalagalo, da ne preuzima dužnost u Meridki, već da smjesta ode u Nudiju na novu dužnost. Kolera je gadno zavladala u Nudiji, i bengalska vlada, raspolažući s malo snaga kao obično, poslužila se ljekarnikom iz Pandžaba. Damois baci brzojav preko stola i reče: — A sad?

Drugi ljekarnik ne kaza ništa. A i što je mogao reći?

Onda se sjeti da je Damois prošao kroz Simlu na putu za Badži, pa je tako može biti ranije saznao za vijest o pretstojećem premještenju.

On pokuša izraziti pitanje i sumnju, koja mu se nametnula, ali Damois ga prekide riječima: »Da sam to želio, ne bih se vratio iz Čajnaja. Imao sam pušku tamo. Ja hoću živjeti, jer imam raditi... ali ne ću žaliti«.

Prijatelj saže glavu i pomože, u sumraku, Damoisu da spremi tek otvorene kovčege. Ram Das uđe noseći svijetiljku.

»Kuda ide sahib?«, upita.

»U Nudiju«, blago reče Damois.

Ram Das obuhvati Damoisova koljena i stane ga zaklinjati da ne ide. Ram Das je plakao i jaukao dok ga ne izbaciše iz sobe. Onda zamota svu svoju imovinu i vrati se da potraži svoje isprave. Nije htio ići u Nudiju da vidi kako mu sahib umire, a možda i sam da umre.

Tako Damois isplati slugu i sam ode u Nudiju; drugi ljekarnik oprosti se s njime kao sa osuđenikom na smrt.

Jedanaest dana kasnije sastao se Damois sa svojom memsahib, i bengalska vlada morala se poslužiti novim ljekarnikom, da se bori sa zarazom u Nudiji. Prvi, koji je došao, ležao je mrtav u planinskoj kući u Čuedangi.

IVAN RAOS:

DID KLEPUZINA

Imao je velike klepaste uši. Stoga ga prozvaše Klepuzinom.

Surovo je drvo prolazilo kroz njegove žuljave ruke, postajalo meko i savitljivo, kao vlažna glina kroz napola stisnute prste dječaka pogrbljena na ivici bare. Godine mu urezaše brazde oko usana, sjedine prekriše tjeme i vrijeme ostavi nepregledno čislo brazgotina i ožiljaka na osjetljivoj duši. Dugi prsti neprestano poigravaju, kao da prebiru žice nekakva glazbala, a između njih, na sunčevu svijetlu, paluca čelična oštrica oglođana, savinuta noža, dublice. Dane i godine proveo je Klepuzina pod strehom čađava krova naslonjen uza zid, dok je vjetar pjevao među izrezuckanim lišćem kostele, koja je prkosno rasla, širila se i pucala od jedrine i ponosa. Sjedio je na tronogu klenovu stolcu s naslonjačem i dubao drvo, rezao, kidao, vrtio, lomio i savijao, strugao i gratao. Kad bi djelo bilo gotovo, zadovoljno bi se nasmiješio, opljuno brk, promućkao gorka usta i napio se vode. Ispod njegovih ižuljanih prstiju ispadale bi divne kutije, okviri za zrcala i slike, lončići, parnjače, diple, svirale, gusle, kao i mnoštvo različitih stvari i stvarčica, uresa i nakita. Sve je to bilo puno, skladno i dotjerano, sve glatko i mekano, kao da je nekakav veliki majstor slio svoju dušu u te predmete. Medju mnoštvom vijugavih crta uvijek se nalazilo relijefno poprsje mlade i lijepe žene s dugim bujnim pletenicama, koje su se gubile u golicavoj vrevi šara.

Slava dida Klepuzine rasla je iz dana u dan. Njegovi radovi preplaviše sva tržišta. O njih se naprosto biju i čupaju.

Nije bilo sajma, ni derneka na kojemu se ne bi prodalo na desetke njegovih radova, koji su u sebi nosili radost sunčanih svitanja i maglu jesenjih sutona. U njima je bilo toliko vedrine i boli, toliko kapljica ljudske krvi i piskutljivih zvukova razgrgoljena srca, toliko topline i ljepote, da čovjek nije mogao odcijepiti pogleda od mnoštva crta, koje su se miješale i isprepletale, kao misli i osjećaji petnaestgodišnje djevojčice ostavljene u šumi pri bibanju dana i noći.

Bilo je u selu i krajini i drugih rezbara, koji su imali isto tako okretne ruke, koji su mogli svladati isto toliko posla, kao i Klepuzina, pa ipak su se svugdje tražili samo njegovi radovi, kao da je iz njih izbijao neki tajnoviti prikriveni život, neka skrovita snaga, koja je opijala duše i zanosila oči.

Osamdeset godina projurilo je uza nj, kao osamdeset uznojenih konja u galopu, kao osamdeset iskidanih uzdaha, a da ga ne pomakoše s mjesta, niti pomutiše bistrinu njegova pogleda, niti osakatiše ravne poteze njegova noža, niti unesoše tračak drhtavice i krnjavosti u njegovo rezbarenje.

Tri puta se ženio Klepuzina i tri puta pogledao u duboki otvoreni grob nad kojim se njihao kadionik s posudicom ognja na kojemu se pušio miomirisni tamnjan, da ubije gnjilež, koja je u gustim mlazovima nadirala iz grobnica, i uljulja u san duše pokojnika.

Oženio se prvi put s Martom Bilinom. Bila kršna i jedra djevojka. Grudi joj se bijelile poput sunčeva podneva, a crne oči izgarale vatrom crnih dragulja. Umre mu poslije nepune dvije godine. Uguši je nekakva prokleta boljetica, a da nije ni pomislila na umiranje. Lijepo ju je oplakao Klepuzina po svim propisima običaja: dva mjeseca se nije brijao, godinu dana nije bio na derneku, ni veselju. Zatim se godinu dana spremao na novu ženidbu i oženi se s Ivkom Andrijinom. Ova mu rodi sina, krupna i snažna. Kad ga je Klepuzina izmjerio na starom kantaru, zgranulo se selo i stalo lamati rukama: imao je pet i pol oka kao da mu je godina dana.

Klepuzina nadjene mališanu ime Ivan (u djedovo ime, e se ne bi povrijedili običaji i okrnjio patrijarhalni život). To mu ime ostade zabilježeno u matičnim knjigama. Ali i selo je moralo krstiti i ono je moralo malom prikeljiti rep kao svima,

pa i ocu mu. Cika, koja je vječno dopirala ispred Klepuzinove potleušice, razbjesni selo i ono nazva mališana Cikavcem.

*

Godine odmiču i nestaju. U kući Klepuzine ne procvili više ni jedno grlo, ne požuti ni jedna pelena, ne zanjiha se ni jednom kolijevka. Klepuzina prešao četrdesetpetu. Visoko se tijelo malo pogrbilo, prve bore počeše osipati lice. Sjeo pred kuću ispod kostele, koju zasadi pokojni pradjed Ivan i prihvati se drveta. Djelao je odcijepljen od sviju. Slijevao u to surovo suho klenovo i javorovo drvo svu svoju dušu, titraje srca, koje se guši, puninu života razasuta po kršu i kamenju. Bol i radost, čemer i veselje prelijevalo se u tisućama nijansa boja i svijetla po onim vijugavim oštrim crtama, koje su se duboko zarezivale u tvrdoću drveta. Sve ono što nije mogao i smio priopćiti ljudima, rekao je drvetu. Ono je naćuhnulo njegov nijemi govor, ono je upilo u svoje hrapavo lice čitavo biće dida Klepuzine.

Dvije godine poslije toga razboli se Ivka. Leže u postelju pokraj vatre i umre ne dižući pogleda s blještavoga roja plamenih jezika. Klepuzina dolično pokopa pokojnicu i okaja je kao i prvu. U pedesetoj godini rodi mu treća žena, Mila Copčeva, kćerku i pri porodu umre.

Pokopa je Klepuzina kao i prve dvije, bacivši hrpu zemlje preko nadgrobne ploče. Na grobu im usadi križ, kojega je sam izradio i išarao. Urezao je na njemu tri napaćene ženske glave, tri nesazrele suze, koje se gorko trgaju od srca. Zasadi crnicu smiljem i bosiljem, neka im miriši.

Nekoliko puta dolazile su didu Klepuzini misli da se oženi i po četvrti put. Onda bi odmahnuo rukom da raspršì paklene napasti i prihvatio se Svetoga Pisma i klenova drveta.

Sva mu je radost bila mala Ljubica, koja je iz dana u dan postajala sve jača, krupnija i draža. Puzla je uz njegova koljena, čupkala mu tvrdi prosidjeli brk i tuckala malim nježnim prstićima uspaljenu kožu na tjemenu. Klepuzina je živio među svoje dvoje djece sretan i zadovoljan. Njegova susjeda Kata Lukina pospremila bi mu ono stvarčica u kući: skuhala jadnu užinu i pripravila dva tri lista zelja za večeru, oprala rubeninu i na-

mirila blago. Cikavac je bio već odrastao mladić, te se brinuo za ono vrtala i dolčića, tjerao živinu na pašu i pomagao Klepuzini pri oranju i okopavanju, a počesto bi odlazio u obližnja mjesta na sajam da rasproda očeve rezbarije i time kupi zrnce soli, kap začina i krpicu za poderanu rubeninu. Bio je snažan i naočit, uspravan i čio, ko otac mu. Sve se djevojke ogledavale za njim, ko stidljivo i nehotice, a ono opet onako, da ih primjeti i nasmjehne im se.

Jedne jesenje večeri nastade graja u selu. Selo se zbilo u klupko. Svi pitaju drhčući od uzbuđenja i radoznalosti. Svima u polumračnoj noći svijetlucaju oči, kao mačkama u veljači. Onda neki piskutljivi glas iz gomile razjasni stvar. Cikavac ugrabio Ivu Lucinu. Selo se zgraža, selo lomi prste, selo zaklinje Gospodina da odvrati gnjev svoj od njihovih njiva, oranica, kuća i dojenčadi.

Sramota se pronese krajinom. Svi su pogledi odvrnuti od kuće dida Klepuzine, koja je pogazila zakon Božji. Pa i luckasta Kata Lukina prestade dolaziti u njegovu kuću. Cikavac se nije ufao podignuti očiju i pogledati u lice roditelja. Klepuzina je to dobro vidio i bilo mu neizrecivo drago. Neka selo kriči, neka bjesni i proklinje, glavno je da njegov jedinac nije sagnjio u nutrini. Prođe neko vrijeme, pa se primaknu i Sveta Katarina, sklapateljica brakova u ovome kršu. Cikavac i Iva pođu u grad, da dobiju od dekana odriješenje za svoj grijeh. Licem na Svetu Katarinu u Klepuzininoj kući raspjevali se svatovi opijeni gustim vinom iz vinograda u prisoju.

Onda plane rat. Pozovu Cikavca u vojsku i poslaše ga na bojište. Ne potraja dugo, Klepuzina izgubi sina, a Iva se Lucina zavi u crninu, koju još i dan danas ne skida.

Klepuzina joj je više puta savjetovao neka se uda. Mlađa je od pupoljka, može birati, koga joj srce želi. No ona ostade pri svome. Ona će čuvati dida Klepuzinu i pripremati darove za Ljubičinu udaju. Već joj je jedanaesta godina.

Klepuzina bi privio djevojče na stare runjave grudi, osluškivao tihe kucaje njezina srca, miris njene vedre, još ne probuđene duše, lepršavu ciku nesazrela grla. Gladio joj meke guste pletenice, cupkao je na koljenima, pjevao joj popjevke i pripovijedao pričice i šale, dok se mala jogunasto koprcala,

sjajila od golicanja i davila se od zdrava pjenuša smijeha. Klepuzina počne unositi među suhe crte rezbarijom ukrašenih predmeta lik male dražesne djevojčice s dugom bujnom kosom, punim nabreklim obrazima, iz kojih bi, kad bi se dotakao, briznula topla svijetlocrvena krv. Pa kad pogleda prvu kutiju pričini mu se da one crte živu, miču se, dišu, da su se uhvatile u obijesno kolo i pjevaju pjesmu probuđena života. On čuje te zvukove, taj prskutavi smijeh, koji se rasiplje kao biserna zrnca na mramornim pločama. Zamagljuje mu oči ovo mnoštvo crta, koje se vrte, okreću, lome i savijaju.

Rasla je djevojčica, bujala i mirisala, polagano se raspupavala, kao divlja bijela ruža prelivena rosom u moru ružičastih pramenova proljetnoga svitanja. Srce dida Klepuzine nadimalo se radošću i srećom. On je živio za to malo naivno djevojče, za ona dva crna oka, koja su široko s nerazumijevanjem gledala šarenilo svijeta, za ona mala sočna usta, za one rumene obraze i nježne pahuljate ručice.

Mali golišavi ptić cvrkutao je na koljenima dida Klepuzine, a njemu se srce topilo od sreće i zanosa.

Najednom ptiću ponarasla krila i otprhne, ne pogledavši gnijezdo, u kojem se odhranio, ne rekav »Do viđenja!« kosteli pod čijom se hladovinom odmarao, ne osmijehnuvši se kadulji i vrijesku, koji su mu omaljivali nosnice mirisom oplodnoga polena.

Klepuzina sagne glavu i dvije suze zalepršaše u zgusnutu zraku.

*

Čim bi večernja zvona navijestila pozdravljenje, odbacio bi Klepuzina drvo i nož, stresao sa suknenih gaća ostrugotine, protegao se dva tri puta, kao da se prenuo iz duboka sna i lagano se spustio niz brežuljak na kojem su se dimjele poraštrkane i iskidane male slamnate potleušice. Išao je nekud. Selo je znalo kamo ide, selo ga je toliko puta slijedilo. Polagano se spuštao niz brežuljak, brižljivo odmičući šipražje, koje mu se uplitalo među noge i beznadno zurio u skovrnute vrške svojih opanaka. Zaustavio bi se na uzanoj šumskoj čistini, okrenuo glavu prema tamnomrkim nebeskim prostorima i nešto potiho

šaputao, nekoga jedva čujno dozivao, nekome pjevao tihu, tihu uspavanku, dok su mu prsti drhturili u gibljivu zraku, kao da prolaze kroz nečije guste kose, miluju nečiji topli bijeli vrat.

Više puta ga gledao komšiluk, kako se čudnovato smijucka, dok mu oči igraju u neprovidnoj tmini. U posljednjoj igri svijetla i mraka, kad se vodoravne crte lome i savijaju u jednu klupkastu mrežu, a uspravne se sastaju u svemirskim daljinama u oštrom razvučenom šiljku i dok se u svim uglovima cerekaju Meduzine glave s velikim razvučenim usnama polomljenih zubi, a uspavana trava zasiplje tamnomrko zelenilo bjelkastim iskricama pomućenih očiju, selo se zavuklo u žbunje među kreštave sjene kvrgaste grabove i crnograbove šume, gleda se nasmješenim pogledom, gurka se laktima, kao da šapće: poludio, poludio... On toga nije opazio, nije osjetio, nije čuo šum tabana što udaraju po debelom sagu mekane trave rastrte po vlažnoj zemlji.

Stoji did Klepuzina visok i uspravan poput mjedenog kipa. Ni jedna mu žilica ne igra, ni jedna se bora ne nabire, ni jedan oblačić ne prelazi njegovim visokim, bakrom prelivenim čelom, tek mu oči nekako čudnovato svjetlucaju na mjesečini preplavljene čemerom duše, koja se topi. Stoji did Klepuzina shrvan i umoran, obješenih udova i produljena vrata s kojega u čupercima visi ispijena nabrana koža zibljući se na svježem noćnom povjetarcu, stoji did Klepuzina, miran i leden, dok oko njega sve drhturi i pleše, raširenih nosnica udiše radost razasutu u grmlju i travi, stoji did Klepuzina poput brončanoga kipa i misli...

Sad bi joj bilo trideset godina. Već bi imala mnogo djece, koje bi starac cupkao na koštunjavim koljenima, pjevao im duge tugaljive uspavanke, pripovijedao meke sladunjave priče, koje bi ih i nasmijale i rasplakale. Okupili bi se oko njega, nadvirivali se nad tvrdo drvo, koje se lomi pod njegovim prstima i čudili se brzini njegovih košćatih ruku. Njihov cirlik ispunio bi jezivu prazninu njegova opustjela doma, njihov smijeh lepršao bi sa svih zidova, grana, polica i klinova, izvirao bi iz svih udubina i uglova, lomio se u svim pravcima, odzvanjao od svih okomica naduvena krša u prisoju. Njihove bi oči milovale starca, njihove bi ruke prolazile kroz njegovu osidjelu kosu, dok bi

mala vlažna balava usta ostavljala rumene tragove na njegovom navoranom licu.

Kako bi bilo lijepo, kako bi bilo divno!

Ali ona ode ostavivši didu Klepuzini uzdahe, vjeru u Boga, i jedan teški grč, koji je zarobio ruke i sav svoj jad slio u one vijugave crte, koje su nicale pod oštrim i jednoličnim potezima malog savinutog noža.

Ode jedne travanjske večeri, dok je narav razigrana suncem i opijena mirisom vlage pjevala zaglušnu pjesmu oplodnji i rađanju novih bića. Ode odnesena posljednjom burom, a da nije osjetila omamljivi miris toplih proljetnih oplodnih vjetrova, da joj nisu grudi uzdrhtale slušajući slavuja gdje doziva draganu, vidjevši zmijù gdje brižljivo ostavlja jaja u zavjetrini izložena toplini sunčeva svijetla. Ode nošena nekom potmulom željom za daljinama, za morem svijetla razasuta dugim beskrajnim ulicama u noći, za visokim sivim zgradama, koje bezćutno leže, dok u njima sve krvari i rasiplje se. Ode ne utrvši roditeljske suze, ne poljubivši suhe koštunjave ruke, koje su se grčile i kršile, molile i zaklinjale, dok su se oštri zubi zarivali u oljuštenu kožu, upadali među zglobove da utaže jad jedne duše, koja se cijepala i lomila. Ode okrenuvši prkosno leđa kamenju, koje ju je dozivalo, travi, koja je cvilila, kupini, draču, glogu, grabu, koji su sprečavali put...

Kleknuo je did Klepuzina i molio dijete da ostane ondje gdje je rođeno, ondje, gdje su se rodili i mrli njegovi očevi i djedovi. Plakao je did Klepuzina, plakao i nije se stidio plača i ponizavanja, nije se stidio klečanja i prošnje, samo da je zadrži, samo da je zaustavi kod sebe na toj jadnoj grudici zemlje ograđenoj nebotičnim kamenjem, na tim runjavim divovskim grudima s malim toplim srcem, da je miluje i draga, da joj pjeva i guče. Ona je bila njegova sva radost i tuga, njegova bol i veselje, njegov plač i smijeh, njegova smrt i življenje. On ju je molio i zaklinjao, on je puzao pred njom, kao pred Bogom, on je posrtao opijen jadom, koji ga gušio u duši i stezao u grlu.

Nije htjela. Prkosna i ohola napustila je malu čistinu u sredini šume, pogledavši jednim visokim gadljivim pogledom savijena oca, koji je još uvijek klečao i tupim izgubljenim pogledom gledao njeno puno i jedro tijelo kako se provlači kroz ši-

karu i polagano nestaje u križanju sjena i noćnoj omaglici. U tome času osjeti Klepuzina svu težinu i odvratnost svoga poniženja, tragediju razbijena oca ostavljena u pustoši bez trunka saučešća i ljubavi, još k tome prezrena i popljuvana od vlastitog djeteta, koje ga napušta kao kakvog dosadnog i otrcanog prosjaka, koji bezobrazno i bespravno traži mnogo više nego mu ona može dati. Bol mu zakrvavi oči. I dok je ona odmicala velikim koracima u krilo nove budućnosti, slobodne i široke, ispunjene sjajnim izlozima, visokim mramornim palačama, omamljivim zvucima glazbala, koja nikad ne zasviraše u njezinu napuštenom kraju, Klepuzina se savijao i grčio ne osjećajući toplinu krvi, koja se cijedi niz njegove užarene obraze.

Ljubice su uzdizale ovlažene mirisave zjene i s prigušenim bolom gledale dida Klepuzinu, koji je zgrčen na kamenju, s glavom zabitom među tvrde drščuće ruke, grčevito jecao za Ljubicom ,koja odlazi gizdava, ohola, kršna i jedra, namirisana snagom i zdravljem.

Stoji i danas, nakon deset godina, did Klepuzina uspravan i miran. On ne pozna bezglavu jurnjavu vremena. Čini mu se da je ono što se odigralo prije punih deset godina, bilo sada, Gleda još i sada zamagljenim očima široka uspravna leđa jedinice, još i sada struji gibljivim svježim zrakom i širi njegove nosnice njen miris. Trava zgnječena njenim poplatima još se nije uspravila, mladice skršene nabreklim bedrima još nisu uvele. Da, ona je Sada otišla i Sada će se povratiti.

On se nije nikad nikome povjerio, nikad ni pred kim zacvilio, ili uzdahnuo. Čemu? Otišla je na čas da se povrati, kao što svi čine. Pa zašto da im o tom govori? Možda bi ga krivo shvatili, možda bi se nasmijali i rastrovali stare rane... Doći će ona, doći... Napravio joj je otac škrinjicu iz jednoga komada javorovine, u kojoj će držati igle, nožice, konac, napršnjake i druge stvari i stvarčice. U njoj je jedan mali pretinac s posebnim ključićem za prstenje, narukvice, minđuše, broševe i druge ženske nakite. Svu svoju nadarenost slio je u taj komad drva. U stotinama nijansa isprepliću se niti stvarajući bogatstvo slika, ukrasa, stvari i stvarčica od sitnih plavookih ljubica do pobješnjelih apokaliptičkih nemani. U tome nepreglednom mnoštvu crta i crtica, zareza i točkica, osakaćenih

stvari, iskidanih i izlomljenih komadića nekih nepoznatih slova, drhturi pred očima divan ženski lik. Miče se, smije se i plače, diše i živi. Prevrćeš po njemu očima, a on se izmiče, užimlje, preskakiva, ne da ti da se na časak zaustaviš na jednom njegovu obliku. I u toj igri očiju s pomiješanim crtama, ta gruba surova tvar, kojom se podstiče oganj, oživljava i produhovljuje se.

Ljubomorno čuva did Klepuzina škrinjicu. Čuva on škrinjicu i uvijek je nosi pod sivom, pepelom nasipanom kabanicom od opore kozje dlake, koju mu je otrag deset godina satkala nevjesta Iva, žena pokojnoga Cikavca. Svake večeri pritiska je desnicom na grudi, spreman da je preda kćeri čim se pojavi, očiju uperenih u guštik, onamo, gdje je među trnjem bio utonuo njen jedri lik.

Sad će ona doći.

Otišla je na časak.

Sad će ona doći!

Stoji Klepuzina stišan i jak, dok se selo krештavo cereka u grmlju, prepire se i domišlja. Neki su bili mišljenja da tu did Klepuzina prima Božja nadahnuća. Drugi su mislili da zaklinje zle duhove, odvraća krupu i neveru od njihovih polja, oranica, njiva, lodaca i vinograda u prisoju. Treći, zlobniji, usuđiše se onako iz daleka natucati da tu nisu »umeljani Božji prsti«. Nitko nije pogodio ono pravo, premda su svi osušenim usnama i raširenim očima tražili ono pravo, da zadovolje ispitljivu i radoznalu dušu svoju.

Vjetar je nosio snopove oplodnog proljetnog mirisa, provlačio se vragoljasto između trave i granja, ljupko se nasmijao suncu i svijetlu, i zamro u grcaju. Ovce su stenjale ližući balave janjce kuštrave slijepljene dlake, krave su mukale nad omamljenom telađu. U tom zvuku titrala je bol i radost, čežnja i utjeha. Sve je sretno odjekivalo, svatko je nekoga imao, nekoga nazvao, koji mu se odzivao... Srce dida Klepuzine zvalo je i dozivalo, zvonilo i odzvanjalo. Ništa. Tek mu jeka u noćnoj tišini prozeblim glasom ponovi posljednje slogove... Ništa... Punina njegove duše zjapila je oskvrnuta, sakata i prazna. Bol se prosula, kao kristalna posuda bačena na tvrdi mramorni pod.

Čeka did Klepuzina očima uprtim u daljinu, glavom okrenutom prema besćutnom tamnomrkom zvjezdanom nebu.

Sad će ona doći.
Otišla je na časak.
Sad će ona doći.

Prolazi dan za danom, večer za večerju, svibanj zacvrkuta u lišću, did Klepuzina leže u postelju shrvan nekom prokletom »posličinom«. Odloži dublicu i prihvati se Svetoga Pisma. Neka skrovita jeza prostruji kroz njegove nategnute živce i ubode ga u srce. Prvi mrak leže među grane. Nikad u njemu nije bila tako jaka i čista misao o njenom dolasku, kao ove sumorne večeri. U njemu je igrao svaki živac, plesala svaka tetiva mišićja, nadimale se sve opne u isčekivanju one, koja dolazi. Sve je u njemu gorilo i pjevalo, sve ukazivalo na nju. On čuje tihe korake u daljini, on osjeća lagani miris duše njena mesa, pokajničku suzu u njenim očima, bljedoliko svjetlucanje njene crne kose na punoj mjesečini, potmulo škripanje njenih zglobova, labavu klonulost njenih uspavanih udova. Ona dolazi... Ona dolazi... dolazi... raspjevalo se njegovo tijelo opijeno vrućicom.

Skoči sa stare klimave hrastove postelje, prebaci preko sebe olinjalu kabanicu od kozje dlake, gurne pod pazuho škrinjicu, svatovski dar svojoj kćeri i bjesomučno jurne u mrak. Uzalud ga nevjesta Iva molila i zaklinjala, uzalud sklapala ruke i kršila prste, uzalud ga zapanjeno selo kušalo uvaliti u postelju. Klepuzina nije smio propustiti ni jedne večeri, a da ne pođe na onu malu šumsku čistinu, jer bi ona mogla doći i otprhnuti, vidjevši da ju je roditelj zanemario i zaboravio. Vruća krv propinje se uz oznojene obraze, gusti mlazovi pare prže ranjavu kožu dida Klepuzine. On juri. Preskače kamen za kamenom, žbun za žbunom, dok se oči krijese nekim čudnovatim sjajem.

Večernja zvona odzvoniše pozdravljenje. Nije zakasnio. Ona upravo ima doći, ona dolazi...

U grozničavom uzbuđenju dojurio je Klepuzina na malu šumsku čistinu. Kad je jenjao prvi nahrup zanosa, osjeti kako mu žile labave, mekšaju se i nemoćno klecaju, neka polusnena omaglica zastire njegov pogled i polagano, polagano gasi raspamtjele zjene. Ubrzano disanje ličilo je na suludo bješnjenje bure, koja mu je napunjala uši mnoštvom kreštavih zvukova. Najednom osjeti da ga ostavlja snaga. Ruke nemoćno klonuše, a ispod oznojenih pazuha ispade mala brižno čuvana škrinjica i muklo udari u kamen. Did Klepuzina zatetura, naprežući posljednju snagu da se uhvati za nešto, da se održi. Ali ruke nemoćno stružu po praznom zraku i on se složi na vlažnu travu pokraj napukle škrinjice.

Odmiče vrijeme kap po kap i cvili nad ispruženim tijelom dida Klepuzine. Kap po kap. Onda osjeti kako nečije mekane ruke prelaze njegovom izbrazdanom kožom, kako nečiji mirisni dah osvježuje njegove nosnice, kako nečije puno tijelo kipi nad njegovim izmrcvarenim udovima. Na usnama osjeća tople sočne usne, dok mu nečije suze slijepljuju trepavice.

Otvara lagano oči, kao čovjek, koji je dugo, dugo sanjao o nečemu lijepome, pa želi da se taj san prenese u javu, da ga još malo zadrži i produži. U njegove ruke navire nova snaga, one se rastavljaju od zemlje i miluju nečije raspucalo tijelo, da ga potom oviju i stegnu na runjave uzburkane grudi. Vratila se ona. Znao je on da će se vratiti, znao je on da je ovdje svaki kamen, svako srce i traži i zove, da se tome snažnom dozivanju ne će moći oprijeti.

Njen srebrenkasti zvuk u bolnom dozivanju preleti noćnom tišinom. Strči se selo da pomogne didu Klepuzini. On ih je gledao u titranju plamtećih bakalja, u prelijevanju crvenkastožućkastog svijetla plamenih jezika, njegovo je srce snažno udaralo ispunjeno neodoljivom željom da ih sve ogrli, privine na ostarjele grudi. Osjeća da su mu ruke malene, tako malene, da je umalo zaplakao nad njima. One se stegnu oko punog Ljubičinog tijela i zamriješe u propinjanju mladog nabujalog mišićja.

Netko je od seljaka posegnuo za kutijom i predao je Ljubici. Oči dida Klepuzine orose se suzama radosnicama. U crvenkastožućkastom svijetlu hrastovih bakalja zatitra s poklopca drvene kutije ozaren ženski lik u svome punom sjaju i zaslijepi životom razjapljene oči seljaka. Ljubica se sretno nasmiješila, a taj smiješak unio je u dušu dida Klepuzine puninu sreće, koja

se blaženo razlila svim njegovim ćulima, svim njegovim udovima, u zadnjem trzaju predsmrtne mlohavosti.

I kad su ga polako, polako, kao da nose neki lomni, skupocjeni teret, seljaci odnijeli kući i položili ga u postelju, na njegovom nepomičnom, izbrazdanom licu lebdio je i dalje izraz smirenja i sreće.

MARKO FOTEZ:

PRIČA IZ KAVANE

Kavana je život (ništa više ni manje), izjavio je netko. I zaista po kavanama se odrazuju sve životne pojave, kavane su mjerilo, u njima se vidi plima i osjeka društvenog života. Nije čudo, da se u kavani mogu doživjeti najrazličitije stvari. Ugodne i neugodne.

Na primjer ovo što ću ja sada ispričati . . .

Sjedio sam u kavani. Pročitao novine, popio kavu, razgledao goste kako to već biva, i lijepo se spremio na odlazak. Još je četvrt sata do koncerta. Ulaznicu već imam.

Dobro! To ne bi bilo ništa čudno ni osobito. Ali ono što se sada događa, to je užasno. Vadim novčarku i opazim da nemam ni marijaša. Sve sam ostavio kod kuće. To se događa kad čovjek mijenja odijelo, zar ne! To bi bio izgovor u poznatoj kavani, ali ovdje sam danas prvi puta.

Grozno! Pozvati konobara i reći mu da nemam novaca? Neugodno! Ići ravnatelju, iskazati mu se, ispričati slučaj, dati jamstvo? Neugodno! Sve je neugodno, nezgodno, nemoguće.

Najedamput misao: pobjeći. Strašno! Pobjeći kao lupež, popiti kavu i onda podmuklo otići, ne platiti, oštetiti konobara . . . grozno. I opasno!

Ali baš te opasne misli ne daju čovjeku mira. Neprestano mi kvrcka po glavi: naravno, pa to barem nije nikakav problem. Jednostavno ustaneš, polako se ispraviš, ogledaš se nekoliko puta po kavani i onda polaganim korakom izađeš. Samo moraš paziti da budeš potpuno prirodan, neusiljen. Nikud da ne žuriš,

da hodaš mirno i nehajno; izaći što otmjenije, gospodski. Nitko te ne može opaziti u tom dimu i žamoru.

A druga misao: da izađeš lijepo na ulicu, pođeš, najedanput čuješ korake, sve brže, sve bliže, trčanje, povici. Hvataju te za rukav i spaziš konobara. Taj može biti čak toliko bezobrazan i dozvati stražara. Ovaj te zapisuje, prolaznici te promatraju, smiju se, stavljaju napomene....

Znoj me oblije. Još deset časaka do koncerta. Nešto se mora učiniti. Lijepo izađi! Vidiš, koliki izlaze, pa nikom ništa. Da, ali svi su oni platili...

Pet časaka do koncerta. Već sam ispio svu vodu. Kraj mene je snop novina. Uzrujava me uslužnost konobara, koji mi neprestano nosi vodu i novine i gleda me pri tom tako naivnim pogledom.

Šta da radim; šta da radim? Kako da se iz tog izvučem? Vadim po deseti put novčarku, okrećem je, istražujem. Nema ništa. Prazna, kao ukleta. A lisnica u drugom odijelu!

Dok se tako vrpoljim, spazim da je moja sudbina zapečaćena. Iza sebe ugledam starca; škilji na mene i moju ruku u džepu. Jasno je, nema sumnje, taj je sve vidio, zna da nemam novca da podmirim račun, čekat će da pokušam pobjeći, a onda će ustati, dići će uzbunu, mene će uapsiti...

Strahota! Koncerat je već počeo. Zakasnio sam! Nikakvog posla nemam više ovdje, a sjedim kao prikovan. Dobro, sjedit ću dalje! Možda do stanke nešto izmislim, pa ću stići na drugi dio koncerta.

Prelistavam, čitam, a slova samo plešu preda mnom i pretvaraju se u novčarke, konobare, stražare. Ništa ne shvaćam. Za mene postoji samo problem, kako ću izaći iz ove uklete kavane. Ali nema izlaza. Propao sam! Starac me neprestano gleda. Uporno me gleda. Gospode, kako je oduran! Šta uopće traže te starkelje po kavanama?!

Sve sam već pročitao. Već po treći puta pregledavam iste novine, ali spasonosne misli nema. Samo mi kopka po mozgu: možda je taj starac kakav izvidnik, najmljen od kavanara za takve slučajeve. Treba samo da se dignem i već je uzbuna.

Da ipak zovem konobara, da mu sve kažem? Ne će mi vjerovati. Treba čekati i misliti. Misliti.

Mozak mi je stao. Ni čitati više ne mogu. Izvodim neprestano samo jednu kretnju; okrećem se prema starom i uvijek ga vidim kako pažljivo gleda u mene. Što više, čini mi se, da se porugljivo smije. Prokleta nakaza!

Potpuno sam izgubljen. Već je prošla i stanka. Kavana se ispraznila. Bože, koliko ima tih konobara! Tko to samo plaća i čemu ih toliko baš treba? Da, to je to, nemaju oni plaće. Žive od gostiju i paze na svakoga tko bi htio izaći a da ne plati. Kao hijene bacaju se na njega. Jest, tako je! Pogledajte ih samo. Kao šahovske figure poslagani su po čitavoj kavani, razmješteni u bojni red i svi gledaju ravno u mene. A ja kao nemoćna žrtva sjedim uz brdo novina, a iza mene moj zao duh. Starac. Upravo osjećam kako mi njegov zmijski krvoloki pogled gmiže po leđima.

Da, zaista sam žrtva! Sada više ne mogu ništa. Ako sada kažem konobaru čitavu stvar, taj će se nasmijati.

»A niste to znali odmah, nego sjedite tu već tri sata. Grijali ste se, zar ne? Poznamo mi takve!«

Nešto se međutim, do vraga, mora učiniti! Koncert će sad svršiti, a ja moram biti tamo.

Odlučeno. Ustat ću i otići ću ravno ravnatelju kavane. Na licu mi se sigurno vidjela ta herojska i sudbonosna odluka.

U taj čas ustaje starac. Znao sam, taj će me upropastiti. Evo ga, ide konobaru. Oh, nesretno stvorenje, odurno, što mu je do toga ako me upropasti? Osramoti? Eno ga ide, sav je grbav, gurav, gadan, sav se trese. I takova će nakaza sada triumfirati nada mnom?

Došao je do konobara, nešto mu govori, šeću zajedno....

Pala je moja osuda. Starac se vratio i opet sjeo iza mene.

Kakav je to uopće red? Čovjek u tim godinama morao bi već davno biti u krevetu! razmišljam i osjećam kako me zaokuplja bijes.

Vrtim se po stolcu još nemirnije nego prije. Sad sam zaista izgubljen. Starac me je izdao i čim se dignem, navalit će na me čitava vojska konobara. No koncert svršava, moram se maknuti.

Jedini izlaz: zvat ću konobara da platim, izvući ću novčarku, propisno ću odglumiti prizor kao da sam tek sada opa-

zio da je prazna, a dalje, što Bog da! Već mi je dosta toga drhtanja.

No probuđena hrabrost ne osjeća se u mome glasu. Piskutljivo zovnem konobara. On se uslužno približi. U posmijehu njegovu osjeća se golema zloba kojom promatra moj položaj. Oči mu zlobno sjaju! Sad će on na mene...

Ja nemarno, sam Bog zna kako je to izgledalo, dobacim: »Platiti«!

Natkonobar se nakloni:

»Već je plaćeno!«

»Kako mo....«

»Gospodin...« i pokaže na starca.

Okrenem se. Starac se smiješi:

»Oprostite! Razumio sam vašu nepriliku, a nisam vas htio osobno smetati. Bio sam tako slobodan...«

Ovako dobrog i zgodnog starca nisam još nikada vidio.

— — — — — — — — — — — — —

Vjerujete li vi, da ovakvi starci postoje?

Ja ne! Istini za volju moram priznati da je ovo bila samo priča, a napisao sam je jedamput, kad sam zaista morao pobjeći iz kavane.

MIRO BOGATIN:

VIDOVITOST

Točno u šest sati popodne izašao je profesor Žabonja iz svog stana u gornjem gradu i polako, odmjerenim i dostojanstvenim korakom sišao niz Mesničku ulicu. Već godinama — otkad su ga po njegovom mišljenju prerano i neopravdano umirovili — odlazio je profesor Žabonja svaki dan u šest sati na šetnju u Ilicu.

Volio je profesor ovako zaći među ljude, gurati se kroz mnoštvo, koje je u predvečernje sate punilo ulice. Njegova je šetnja u neku ruku bila istodobno i lov, lov za znancima, sa kojima bi se profesor Žabonja mogao malo ispripovijedati. Kad ne bi našao nikog od svojih starih drugova sa gimnazije, zaustavljao bi Žabonja bilo kojeg najpovršnijeg znanca, zgrabio ga za gumb kaputa i pošto mu je na taj način onemogućio bijeg, stao mu na dugo i široko razlagati svoje nepogrješivo mišljenje o svjetskom političkom položaju.

Već dva puta prošao je profesor Žabonja Ilicom, a da nigdje nije sreo ni jednog znanca. Najednom opazi na samom rubu pločnika svog negdašnjeg podvornika Mikulicu. Odlučno se progurao kroz mnoštvo i već je pružio ruku da uhvati Mikulicu za dugme od kaputa, kad ovaj siđe na kolnik i pojuri na drugu stranu ulice, kao da je nagonski osjetio da mu prijeti opasnost. Ali profesor Žabonja nije tako lako ispuštao žrtvu iz ruke. Nakon što je žestoko očepio nekog gospodina, a nekoj dami izbio torbicu iz ruke, progura se i on na kolnik i svojim dugim koracima zagrabi za Mikulicom.

Ali tek što je zakoraknuo na cestu, kad začuje oštro cvi-

lenje kočnica, neku dreku i vrisak, a istodobno se neka golema ploča svali na njega i netko mu šiljati vrh planinarskog štapa zabode duboko u samo tjeme...

*

Profesor Žabonja ni ne zna da leži potrbuške na cesti i da se oko njega okupljaju ljudi, vičući i mašući rukama. Onesviješten je. Onaj, koji tamo prolazi ulicom, mora da je netko drugi, to nije profesor Žabonja. To uopće nije profesor, to je posve jednostavan čovjek, neki gospodin Žabonja, komu se svi uklanjaju s puta, jer mu je duboko u glavu zasađen željezni klin iz štapa. Taj čovjek je vidovit. Njegove oči prodiru kroz ljude, kao da su svi od stakla. On čita u njihovim dušama.

Eno, ona gospođa tamo preko se samo gradi tako sigurnom i samosvijesnom, a zapravo ju je spopao smrtni strah. Jedan dio njenog rublja je puknuo, odriješio se i sad je počeo kliziti, pa može svaki čas pasti. A mladi čovjek, koji hoda iza nje, ni ne vidi lijepi obris bokova, on vidi samo skupocjenu torbicu i briljantnu narukvicu na ruci. Gospodin Žabonja mu zakrči put i udari ga po nosu, da je odmah odletio na zemlju.

Smjesta su se sakupili ljudi. Odmah se sakupljaju, čim netko padne na zemlju. Počeli su oštro predbacivati Žabonji što je tako surovo udario mladića, ali čim ih je pogodio Žabonjin prodirni pogled, smjesta su zašutjeli.

»Vi«, rekao je Žabonja nekom sjedokosom dostojanstvenom gospodinu, »varate svoju ženu sa svojom tipkačicom. Osim toga radite novcem, koji vam je povjeren na čuvanje!«

Starac je problijedio, zatisnuo šešir na oči i nestao. Neki je radnik pružio žilavu pesnicu prema Žabonji, ali se ovaj nasmiješio:

»Bolje bi bilo da malo pripazite na vašu kćer! Upravo je sad kod nje pazikućin sin, onaj s broja pet!«

»Što .... onaj balavac?« Radnik se okrenuo na peti i potrčao kući.

»Hej, čemu toliko bježite!« poviče za njim gospodin Žabonja. »I onako ćete doći prekasno..., a osim toga će je on oženiti!«

Međutim je čovjek, koji je ležao uz zid, počeo kleti. Odozdo prema gore se vrlo lijepo dade kleti. Ali gospodin Žabonja je zakimao glavom.

»Narukvica je bila lažna, štovani gospodine, trud vam se ne bi isplatio! Što? Htjeli biste pozvati redarstvo? Ali na redarstvu ćete morati reći svoje ime! Jeste li s time sporazumni? Vaši se otisci prstiju nalaze ondje još od provale u kolodvorsku blagajnu!«

Mladić je za tren oka nestao iza ugla. Svi ostali su utihnuli, a mnogi se brzo izvukao iz kruga i nestao. No neka mršava stara djevica u visokim cipelama i čipkastoj bluzi uprla je prst u Žabonjino rame.

»Zašto ste tako udarili tog mladića, vi surovi čovječe?«

»Mislite li vi uvijek tako otmjeno, gospođice?«

Odgovor je došao s visoka kao s propovijedaonice:

»Dakako! Ja mrzim sve što je surovo i prosto!«

Gospodin Žabonja se nasmiješi: »Ah, doista? A tko je pisao anonimno pismo gospodinu Petrušaku, zaručniku gospođice Katice, koja stanuje u istom katu s vama?«

»Ja nisam! Ja nisam! Ja...«

»Zaruke su se razbile«.

»Dakako da su se razbile. On zna sve! On zna, da Katici neprekidno dolaze muškarci...«

»I to ste mu vi pisali!«

»Ja nisam... ja ga ni ne poznajem!«

»Tako? A kako to da onda nosite njegovu sliku u torbici? Pokažite!«

Torbica je nestala za leđima stare gospođice. Gospođica je vrisnula i skupila se.

»Vi ste zaljubljeni u tog mladića! Napastujete ga .... u vašim godinama!«

»Oh, kako ste surovi! Ja uopće ne znam gdje on stanuje!«

»A zašto onda stojite pred njegovom kućom i čekate na njega?«

Mnoštvo, koje se okupilo oko Žabonje, počelo se smijuckati. Ljudi se uopće rado smiju nekome, tko je zapao u nepriliku. Ali smijeh je nekako plašljiv, jer je ovaj dugonja bio upravo neugodan.

»Sigurno je to neki fakir«, šapne suhi čovječuljak svojoj krupnoj ženi. Ova je raskolačila oči, a preko leđiju joj prolaze trnci. Fakir! »Ah, kako mi je drago, da smo ovuda prošli«, odgovara ona mužu.

Međutim je stara gospođica oborila glavu. Na šeširu joj drhću dvije jarko crvene trešnje.

»No«, upita gospodin Žabonja, »pa što je na tome? On je zgodan mlad čovjek! Ali zašto ste mladoj djevojci razorili sreću?«

Trešnje na šeširu su počele histerično drhtati. Publika se počela nakašljivati i strugati nogama. Samo ona debela žena se odlučila i dala maha svom ogorčenju: »Kakva je to podmuklost! Zar je nije sram?«

Prava riječ u pravo vrijeme, pomislio bi svatko. Ali gospodin Žabonja ju je samo pogledao i podigao obrve: »No, no! Kad je vaša susjeda onomad bila u bolnici, onda je njen muž vrlo često bio kod vas, zar ne?...«

Krupna je gospođa počela glasno kašljati i brzo se progurala kroz mnoštvo, koje joj se počelo smijati. Na njeno mjesto su se nagurali drugi. Prolaznici su ispružili glave da vide što se tu dešava, a oni, koji su stajali unutar kruga, pravili su se važnim dajući poluglasno obavijesti. Fakir! Čarobnjak! Pogađa sve što misliš i što si ikada sagriješio«.

Na ulici se ne može skupiti veća skupina ljudi, a da budno »oko zakona« ne dođe ustanoviti, o čemu se zapravo radi. I sada se krupni stražar crvenog lica progurao do gospodina Žabonje i javio se odlučnim basom:

»Hej, što se to ovdje dešava? Razlaz, gospodo, razlaz! A vi, gospodine, odlazite svojim putem. Zabranjeno je svako održavanje skupština na ulici!«

No gospodin Žabonja se nije dao uplašiti: »Jeste li vi uvijek tako važni? Zar i onda kad po noći trebate paziti, da li se na vrijeme zatvaraju gostionice? Nije li vam onda piva...«

Stražar je međutim bio vrlo odlučan: »Gospodine, vi vrijeđate službeno lice....«

»A što radite vi«, prekine ga gospodin Žabonja, »kad uveče ogovarate pred ženom svoje predpostavljene?«

»Gospodine!« prodere se stražar, zgrabi Žabonju za rame i žestoko ga strese....

Profesor Žabonja je teškom mukom otvorio oči.

»Gospodine profesore! Gospodine profesore!«

Ugledao je Mikulicu, gdje se nagnuo nad njega i zove ga. Uz Mikulicu stoji stražar i trese ga za rame. Nakolo se skupilo mnoštvo ljudi. Svi ga zabrinuto gledaju i nešto govore, ali profesor ne može razumjeti što. Tek sada shvaća da leži na zemlji, tik pred kotačima velikog samovoza. U zatiljku ga nešto boli i siječe i on se teško uspravlja. »Pomozite mi, Mikulica«, veli podvorniku i upire se o njegovu ruku, prolazeći kroz mnoštvo. Oči su mu mutne i umorne i nisu više vidovite.

A. I. KUPRIN:

BOLESNA LJUBAV

Bio sam tada još student i dakako vrlo siromašan. Pročitam u novinama oglas, da traže za ljeto podučavatelja. Otišao sam u neki mali ruski gradić u južnoj Rusiji. Sjećam se da sam usput neprestano mislio: Kakvi li su to ljudi, s kojima ću morati provesti cijelo ljeto? I kako će sa mnom postupati? Jer znao sam samo toliko, da ima neki dječak, koga valja pripravljati za idući razred.

Međutim me je moj službodavac dočekao tako toplom i prostom srdačnošću, da je u trenutku nestalo svake moje bojazni. Bio je jedan od onih ljudi, za koje Cervantes veli: »debeo — dakle dobar čovjek«. Zvao se je Matvej Kuzmić. U gradu je bio okružni liječnik. Bilo mu je preko pedeset godina.

Usput od stanice kući rekao mi je Matvej Kuzmić:

»Moram vas upozoriti na neku stvar. Znate, da ne bi bilo kakve neugodnosti... U mene je žena nijema... Odkako je rodila drugo dijete — mrtvo, od toga časa je onijemila... Ali joj je sluh divan... Eto, stoga to i kažem, da ne bi nekako, ovaj... Ali vi me i sami razumijete...«

Došli smo. Jednokatna kućica, bijela, pod zelenim krovom, s vrlo čistim prozorima, najprijatnijeg i najugodnijeg izgleda.

Na trijemu nas je dočekala Viktorija Ivanovna — domaćica. Bez obzira na vrlo lako razumljiv osjećaj žaljenja, koji je pobuđivala u meni, ja sam i nehotice zastao pred njom, zbunjen njenom čudnom ljepotom: tako slikaju umjetnici simboliste —

»Vića, predstavljam ti gospodina... rekao je Matvej Kuzmić. — To je taj student, budući Koljin podučavatelj«.

Ona me je pomno pogledala, nijemo naklonivši glavu i polako mi pružila ruku, od čijeg sam se dodira stresao kao od naprasne slutnje.

Što sam dalje gledao Viktoriju Ivanovnu, to mi je postajala sve zagonetnijom. Bila je po izgledu posve ravnodušna prema životu. Uvijek sam je viđao sa tim istim licem, na kome je kao za uvijek sleđen žalostan izraz... Samo je vrlo brižljivo pazila na svoju vanjštinu. Voljela je vrlo dugo ostajati pred ogledalom i dotjeravati se.

Ona nije htjela, kao što to obično nijemi čine, da pošto poto razgovara sa svojom okolinom. Nije znala govoriti prstima i uopće se rijetko služila gestama. Zato je ludo voljela glazbu i cijele bi večeri provodila za glasovirom. Viktorija je svirala divno, ali ma šta radila — uvijek je umetala jedan isti dojam pritajene, nijeme žalosti.

Zanimljivo i dirljivo bilo je vidjeti kako se Matvej Kuzmić vlada prema svojoj ženi. Taj krupni debeljko, koji bi joj po godinama mogao biti otac, vladao se prema njoj kao dijete, koje je krivo i koje moli. Čini se, da nije bilo ni jedne želje, ni jedne sitnice, koju joj on ne bi ispunio. Ali je Viktorija primala njegovo nježno i pažljivo staranje svojom običnom, tužnom ravnodušnošću, i samo rijetko, pri upornom raspitivanju o zdravlju, pokazala bi joj se među obrvama jedva primjetljiva borica. To je bilo sasvim dovoljno, da se Matvej Kuzmić istog časa uplašena lica ukloni iz sobe.

Prošla su dva ili tri tjedna.

Neobičan osjećaj, koji me obuzeo pri prvom poznanstvu sa nijemom domaćicom, nije prolazio. Naprotiv, između mene i nje stvorila se neka tajanstvena, neprirodna veza. Trebalo je, da me mimogred s leđa pogleda i ja sam taj čas osjećao na sebi njen pogled i ne obazirući se i to ne nagonski, kako to obično biva, — već sa podpunom sigurnošću, da me baš ona gleda. Sa njom nisam nikada ni o čemu govorio ali, ako sam ja štogod na glas čitao ili o čemugod pripovijedao, uvijek sam znao, da je ona negdje tu blizu mene i da ne skida sa me pogleda svojih neobičnih očiju. A kad uveče, u sumračje, sjeda za gla-

sovir, ja bih se stisnuo gdje u mračnom prikrajku i slušao je, a bio sam spremam da je slušam bez prestanka... Ta čudna duhovna veza nije bila slična nekom očijukanju, u tome je bilo nešto neprirodno i mučno.

Jednom, početkom lipnja, u nedjelju, dan je bio sparan i vruć... U zraku se osjećalo spremanje bure, ali bure nije bilo. Smrkavalo se vrlo brzo. Ja sam stajao u trijemu prisloniv̌si se uza stup, obuzet mučnom klonulošću... Poznata neodoljiva sila nagnala me da se obazrem. Kraj mene je stajala Viktorija. Zatim se dogodilo nešto neočekivano — je li tome bio kriv električni napon skore bure, ili sam ja pročitao u njenim očima strastan poziv? — tek naše su se ruke stegle u divljem zagrljaju i naše su se usne našle, dugo, strasno i slatko.

Jedno drugom nismo ništa rekli — ni rječju ni gestom. Kad se Viktorija prenula i došla k sebi od tog poljupca, oslobodila se iz mojih ruku, izvadila iz steznika svoj mali satić i pokazala mi najprije broj XII, a onda na prozor. Pri tom mi je pokazala znakom, ako zakucam, da će se prozor otvoriti.

Oko jedanaest sati bura se je smirila. Izišao sam na ulicu, uzbuđen mišlju o predstojećem sastanku i o njegovoj neobičnosti. Nebo je bilo vedro, čisto i činilo se beskrajnim. Mjesec je svijetlio nekakvom nametljivom jasnoćom. Sredinom ulice pružale su se oštre crne sjene kuća. Zrak je bio zasićen oštrim mirisom svježine iza bure i gustim miomirisom bijelog bagrema.

Zatim, tiho kliznuvši kroz napola otvorene vratnice, prišao sam prozoru, koji je gledao iz Viktorijine sobe za spavanje u bašćicu.

Prozor je bio zatvoren. Prisloniv̌si se licem na njega, nisam mogao ništa vidjeti, osim crne tame. Zadržavajući disanje, pokucao sam na prozor vrlo tiho, da se jedva čulo. Prozor se polako otvorio.

I najednom sam ugledao pred sobom Matveja Kuzmića, blijeda, uzbuđena lica, s očima, koje su se neprirodno sjale od jasne mjesečine.

Instinktivno sam uhvatio za štap.

»Ostavite. Ne činite gluposti«, rekao je mirnom gorčinom u glasu. »Žena sad ima nastup živčane rastrojenosti. Prođite okolo u trijem. Ja ću sam tamo. Valja nam se porazgovoriti«.

Smeten, uništen, penjao sam se uz stube u trijem. Matvej Kuzmić me je već čekao.

»Sjedite«, pokazao mi je na klupčicu, pa se i sam spustio kraj mene.

U mraku nismo vidjeli jedan drugome lica, ali ja sam osjećao, da s mog lica ne silazi zažarenost.

»Vidite«, rekao je Matvej Kuzmić odmjerenim glasom, u kom se ipak opažala prigušena muka, »vidite, ja sam znao, da vam je moja žena noćas odredila sastanak, i nisam htio smetati«.

»Zašto?« upitao sam šapatom.

»Zašto? Dopustite, da vam to ne kažem. Samo ću vam kazati jedno: ovo je već četvrta godina, od kako sam joj muž — samo po imenu. Ja vam ne bih smetao, da učinite ono, što nije vas dostojno, da se nije Viktoriji Ivanovnoj dogodio nastup živčane rastrojenosti... Razumijete: ona nije mogla izdržati to uzrujavanje i sad je u nastupu histerije«.

Ja sam šutio, a Matvej Kuzmić je nastavio istom mirnoćom:

»Ja vam ni sutra ne ću smetati. Ja ne spadam među one ljude, koji čuvaju svoju čast s revolverom u ruci... Jest, ja zbog nekih okolnosti i nemam na to prava... Živite kod mene, kako vam je god drago... Radite, šta vas je volja... samo... samo vas molim... nemojte, da se za mnom bruse jezici po gradu. To bi mi bilo vrlo teško«.

»Ne, na to ja ne ću nikad pristati«, rekoh ganut njegovim riječima.

»Dakle, ne ćete pristati?!« U njegovom se glasu opažalo radosno uzbuđenje. »Ne možete vjerovati, kakva je to utjeha za mene. Ta vi ste na prvi pogled učinili na mene dojam poštenog čovjeka, i ja sam to već pomislio o vama... A sad, kad je tako, mogu vam još reći da je možete slobodno sobom povesti, ako hoćete. Ne treba ni posumnjati u njen pristanak. Ona će sad poći za vama do na kraj svijeta. Hoćete li to?«

Nisam odgovorio ni riječi. Nisam znao što da mu odgovorim.

»Radite kako mislite da je najbolje. Sve zavisi od vas. Ja nemam prava ni da vam savjetujem ni da vas odgovaram, prem moram reći da Viktoriju Ivanovnu obožavam i još više — ja joj se molim... Ali dopustite da kažem samo jedno... Pokušajte se malo sjetiti svoje savjesti i svog razuma. Jer za godinu ili recimo dvije, zar vam ne će postati teretom zajednički život s nijemom ženom, s bogaljem?... Ili što će biti još gore, vi ćete pobjeći i ostaviti Viktoriju i tada se do smrti ne ćete riješiti grižnje savjesti. Poslije toga ona se ne bi nikad povratila k meni. Ja nju poznajem...«

Suze su mu udarile na oči. Ustao sam s klupe.

»Oprostite mi, Matveje Kuzmiću« — rekao sam tražeći u mraku njegovu ruku. »Ja sutra odlazim«.

U mraku mu nisam vidio lica. Ali stisak ruke mu je bio tako snažan i iskren, da mi je postalo lakše, kao da mi se golem kamen svalio sa duše.

ANGEL KARALIJČEV

STARI ORAO

Za novi je most bio nužno potreban jaki balvan. Stari načelnik Zlati poslao je svog sina sa još dva muškarca: trebali su u crkvenoj šumi naći sto godina staro stablo, tako dugačko, da bi dopiralo s jedne obale na drugu, kako bi ljudi, stada i kola mogli prelaziti preko njegovih širokih leđiju. Tako su tri čovjeka otišla iz sela Rakoja u šumu i vratila se opet natrag.

U crkvenoj šumi imade velikih hrastova — rekli su — s debelim stablima, u koje nije udario grom, niti ih je nagrizao crv. Ima takovih hrastova — a kako ih i ne bi bilo — ali su svi vrlo daleko — kolima bi trebalo donde cio dan. A dok bi posječeno stablo dovukli do ceste, morali bi ga provući kroz sedam dubokih klanaca. To je težak posao. Ne bi ga moglo izvući ni devet pari volova.

»Ako je tome tako, onda ćemo posjeći naš stari hrast« — povikao je stari Zlati.

Ali seljaci iz Rakoja se tome usprotiviše. Ustao je pčelar Pano:

»To ne smijemo! Upravo to drvo né smijemo ni dirnuti! U njegovoj se sjeni danomice odmaraju umorni putnici, naši susjedi iz okolišnih sela; oni ondje počivaju blagoslivajući ruku, koja je nekad zasadila to drvo. Ljeti se u podne okupljaju oko hrasta pastiri sa svojim stadima. A gore u krošnji savio je stari orao gnijezdo. Uistinu, mi bismo počinili težak grijeh da posječemo to drvo i razorimo gnijezdo brkatog orla, našeg zaštitnika, prijatelja naših otaca i djedova«.

»Pa to su bajke za stare babe!« povikali su mlađi ljudi.

»Mi ne možemo sad usred ljetnog posla ostaviti naša polja da u crkvenoj šumi posječemo dub, kad nam taj dub stoji eto pred nosom! Zar da zbog jedne ptice zanemarimo svoj poljski posao sve dok nam vjetar ne odnese zrnje iz klasja? Hoćemo li prazno klasje voziti u žitnice? To ne možemo, zar ne?«

»Momci, to nisu priče za stare babe! Ne dirajte u to drvo! Naše selo ne će imati sreće, ako posječete ovaj hrast!«

»U redu! Ne ćemo ni dodirnuti to drvo, ako sam pođeš i na svojim leđima doneseš iz crkvene šume balvan za novi most!«

»Ah, kad bih to barem mogao!« uzdahne pčelar.

»Ako ne možeš, onda nas nemoj samo uzalud zadržavati . . .«

»Kasnije ćete već i sami vidjeti!«

»Ništa ne ćemo vidjeti!«

»Naprijed, donesite sjekire!« zapovjedi načelnik. »Srest ćemo se kod mlina«.

*

Stari je orao od pamtivijeka čuvao rakojska polja pred tučom. Ujutro bi uzletio sa gnijezda i stao kružiti nad selom. Sunčane bi mu zrake obasjale krila, pa bi nalikovao anđelu, što ga je poslao gospodin Bog, da objavi ljudima da je svanuo radni dan i da polja čekaju svoje gospodare. Pod izbočenim krovovima zakukurikao bi po koji zakašnjeli pijetao, mlade bi djevojke hladnom vodom smočile oči, a pčele bi stale pospano zujati u pčelinjacima. Orao je gledao na selo poput oca, koji stoji na pragu svog doma i izdaje naloge djeci, govoreći svakome od njih kamo da pođe i što da uradi. Za vrijeme proljetnih radnih dana nalikovalo je selo Rakoj pravoj košnici. Svi bi izletjeli iz njega. Orači su u cijelim četama izlazili na posao, djeca su trčala u školu, dozivana glasom zvona, starice su tjerale guske u rijeku, a iz gustog vrta oko crkve javljao bi se zvon poput divljeg goluba.

Svake godine izletjela bi iz orlovog gnijezda tri mlada orlića i požurila se nekamo daleko u lijepi Božji svijet. Godine su dolazile i prolazile. Jedne se godine srušio minaret stare turske džamije kod Rakoja, a u napuštenoj zgradi naseliše se

ušare. Stara su koljena nestala, nova odrasla, ali orao je ostao uvijek isti sa svojim silnim krilima, srebrnim savijenim kljunom, otrcanim perjem na nogama i oštrim pandžama. Njegova družica, tiha i mirna, strpljivo je sjedila u gnijezdu, sve dok se ne bi vratio otac, noseći hranu za mlade. A on bi daleko letio. Letio bi preko snijegom pokrivenih vrhunaca Balkana, prelijetao preko Dunava i spuštao se na Vlašku ravnicu. Ako ne bi ondje našao plijena, letio bi dalje do Karpata. Stari su ljudi pričali da orao nije nikad ugrabio janje iz stada bugarskog pastira, kokoš iz dvorišta bugarskog seljaka, ni zeca sa njegovih polja. Osim toga su pričali da se orao 18. lipnja 1815., dakle pred više od stotinu godina, kad su Wellington i Blücher porazili staru Napoleonovu gardu, vratio, noseći u pandžama ruku mrtvog vojnika. Na ruci je bio srebrni prsten, a u njem urezano latinsko slovo »N«.

Na desnoj strani hrasta stajao je križ, posve obrastao zelenilom. To je bilo mjesto, na kome su rakojski seljaci održavali žetvene svečanosti. Na dan svetog Petra sastajali bi se ondje svi seljaci na zajedničku večeru. Jeli bi pečeno janje, pili stara vina i pjevali turobne pjesme, sačuvane iz doba tlake. Otac Domian bi blagoslovio žetvu, odrezao komadić mesa s prvog pečenog janjeta i dao ga najvještijem dječaku, koji ga je odnio gore u orlovo gnijezdo. Tog dana ne bi orao izlijetao da potraži plijen. Odmarao bi se sve do večera, sjedio na hrastu i promatrao svoju golovratu djecu.

Kad bi žitorodna polja zažutjela, vjetar strgao posljednje crvene latice makovog cvijeća, kružio bi stari orao nisko nad poljima. Vitko klasje sagibalo bi se u vjetru, nalikujući stidljivim djevojčicama, a orao je kružio nad pšeničnim poljem, koje je jedva čekalo na žetvu, posve nisko kružio nad tihim, suncem obasjanim dolinama, gdje su tek osamljene kruške bacale svoju sjenu.

Naš krilati sveti Đuro leti nad poljima — govorili su seljaci.

A kad bi se kod vrućeg dana pojavile na južnom obzorju crne oblačine, pojurio bi im orao u susret. Stari su ljudi pričali, da je orao u toku dugih, dugih godina uvijek zakrčio put oblacima, koji su nosili tuču, udarao krilima o njih, i tjerao

ih prema planini Balkanu, da ondje istresu svoju bijelu tanad na šumu Tililjanu i na livade, gdje vile vode kolo i na koje nikad još nije stupila ljudska noga.

Prolazile su godine. Dani su kapali, kao što kaplju kapi kiše, a žedna ih je zemlja upijala. Onda je selo zatrebalo jak balvan za novi most.

❋

U dva sata posla posjekli su rakojski seljaci prastari hrast. Orlovo je gnijezdo palo na zemlju, a jaja, u kojima su bili maleni, još neizleženi ptići, razbiše se o tvrdo tlo. Majka, koja ih je grijala, pobjegla je, bolno klikčući i nije se više vratila. Stari se orao vratio s Balkana upravo kad je zazvonilo večernje zvono. Stao je lepršati nad oborenim deblom, a kad je razabrao što se desilo, poletio je nisko nad selom kružeći nad njime, sve dok se nije smrklo. Čak i u noći čule su žene zlokobno šuštanje njegovih krila. Zapalile su kandila pred svetačkim slikama i stale se plašljivo križati.

»Bože, Bože — prijeti nam neko zlo!«

Popodne drugog dana pojavio se s juga strašan oblak, brzo se približio, raspao se i tutnjeći izlio na zrela pšenična polja. Svo je zrnje bilo istreseno iz klasja, vlati polomljene, a zemlja prekrivena ledenim grudama. Zlatne žitne poljane pocrnjele su i postale slične starim grobovima.

Još prije nego što je počela tuča, opazili su seljaci orla gdje sjedi na panju oborenog hrasta spustivši tamna krila. Nije uzletio da se suprostavi oblaku, da ga namami u stranu, prema pustim šumama Tililjane. A kad je teška tuča prestala, nađoše ga mrtvog uz stablo.

SREĆKO BATISTIĆ:

MOJ STRIC KOLIN

Bilo je to neke nedjelje. Ležao sam u krevetu i sanjario o svim onim divotama, koje bi si čovjek mogao u nedjelju priuštiti, kad bi... Međutim je netko pozvonio na vratima.

Ustao sam i otvorio. Pred vratima je stajao služnik. »Imam li čast govoriti s gospodinom Kolinom?« upitao je.

»Čast imate, ali ja vam savjetujem da se s time u vezi ne podajete nikakovim nadama«.

»Htio bih vam samo saopćiti«, javio je služnik, »da je stigao vaš stric iz Amerike!«

»Eh, onda morate pozvoniti na koja druga vrata«, odgovorio sam mu.

»Pa zar niste vi gospodin Kolin?« očajno je upitao služnik.

»Jesam, ali ja nemam nikakovog strica u Americi«.

No služnik se nije dao odbiti. »Gospodin tvrdi da je vaš stric!«

»Kažem vam da ja nemam nikakovog strica u Americi!«

»Ali vi se zovete Kolin i on se zove Kolin!«

»Lijepo«, popustio sam, »no zato ne smije svatko, tko se slučajno zove Kolin, tvrditi da je moj stric. Znate šta, potražite vi lijepo nekog drugog Kolina!« Uspjelo mi je, da ga potako izguram na stubište i zatvorim vrata.

Ali stvar s ujakom iz Amerike mi nije išla iz glave. Oprezno sam otvorio prozor i pogledao na ulicu. Vani pred vratima stajala su velika otvorena kola, otmjeni je šofer šetao po pločniku, a u kolima je sjedio neki otmjeno obučen stariji

gospodin. Momče, a što onda ako je to zaista tvoj stric? Pomislio sam. A ti ga nisi ni pozdravio? Šta onda? Zašto konačno i ne bi bio tvoj stric?

Najednom sam se sjetio da je pred mnogo godina neki naš rođak, koji se zavadio s obitelji, otputovao u Ameriku. Požurio sam vratima i pozvao natrag služnika, koji je već bio na kućnoj veži: »Hej, čekajte, upravo sam se sjetio da je gospodin ipak moj stric!«

»A do sad ste neprekidno tvrdili, da nemate nikakvog strica!«

»Imam ga, imam. Pođite dolje i recite mom stricu da ću za čas doći!«

Počeo sam se strjelovito oblačiti, kao da sam vatrogasac, koji je doznao da je u nekoj pivovari izbio požar. Potrčao sam niz stube, a kad sam sišao na ulicu, došao mi je u susret moj stric iz Amerike. Raširio je ruke i zagrlio me, a ja sam zagrlio njega.

»Dragi sinovče«, rekao je, »kako živiš?«

»Hvala. A kako živiš ti?«

»Vrlo dobro. Ja sam uspio da postignem svoj cilj«.

»To ja nažalost ne bih mogao reći«, primjetio sam.

»Ništa zato, to ćemo već popraviti«, tješio me stric, a ja sam mu se ganuto zahvalio.

No on je odmahnuo rukom i rekao: »Plati sad šofera i služnika, jer ja nemam uza se sitniša«.

Nešto mi je zapelo u grlu. Počeo sam gutati. »Što — što si rekao?«

»Plati ljude, jer nemam uza se sitniša«, opetovao je stric. Pogledao sam kola: to je bio taksi. Šofer je već pružio ruku: sedamdeset kuna. I služnik je pružio ruku: četrdeset kuna! Svega sto deset kuna ,a to za mene nije malenkost! No što sve nije čovjek spreman žrtvovati za strica iz Amerike!

Šofer i služnik su otišli, a stric iz Amerike je očito čekao na to ga da pozovem u kuću. No mene je još uvijek nešto stezalo u grlu. Počeo sam mucati: »Oprosti, dragi striče, ne ljuti se što te ne mogu pozvati u svoj stan, ali on nije velik. Možda bi htio počekati u kavani na uglu«.

»Ali mladiću«, usprotivio se stric, »pa to mene ništa ne smeta. I ja sam počeo iz skromnih prilika!«

»Nije to jedini razlog«, pokušao sam novim izgovorom, »moja gazdarica nije naime još pospremila sobu!«

»Nije važno«, odgovorio je stric, »meni je nepospremljen stan mnogo miliji od točno pospremljenog«. Ne dajući se smetati uspeo se stric uz stube i ušao u moj stan. Ogledao se i primjetio: »No, to je zaista ugodna sobica. Ovdje će nam biti lijepo . . . Hoće li nas tkogod smetati?«

Mene je nešto zgrabilo u grlu. Prekinuo sam ga: »Oprosti, ali zašto uvijek govoriš »mi«?«

»No, pa ja predpostavljam da ne ćeš imati ništa protiv toga da svoj dopust provedem kod tebe!«

»N . . . n . . . n . . . naravno . . . ddd . . . da ne ću!« promucao sam, »ali jjja . . . sam pomislio ddd . . . da ćeš . . . stanovati u hotelu!«

»Ne ću, već mi je dojadilo stanovati po hotelima; ostat ću rađe ovdje!«

Skinuo je kaput, sjeo u naslonjač, položio noge na pisaći stol, pljunuo u savršenom luku u kut, otčepio bocu, koja je stajala na noćnom ormariću i čestito gucnuo. Zatim je zabo ruke u džepove i ispružio se na divanu.

»To je zaista prokleto udobna špilja«, zadovoljno je rekao stric. »Ovdje ću ostati«.

Meni se zamračilo pred očima. Pokušao sam još jednom: »Dragi striče, bojim se, da se ovdje ne ćeš dobro osjećati, ovdje nema nikakovih udobnosti. Ali teta Jelka imade vani lijep ljetnikovac, pravi dvorac, raskošan, velik, vrlo fin, posve nov sa savršenom udobnošću . . .«

»Molim te, prestani«, prekinuo me je stric, »k tom starom zmaju ne će me odvući ni deset pari volova!«

Klonuo sam i napustio borbu. Kocke su pale! Cijela težina mog strica iz Amerike pala je na moja leđa. »Znaš šta«, rekao je osim toga stric iz Amerike, »ja sam postao čudakom, pa ne ću ni da imam posla s novcem, kojeg toliko mrzim! Ti ćeš za vrijeme mog boravka plaćati sve moje izdatke. Zapiši ih, a ja ću ti, prije nego što odem, ispostaviti ček, kojeg će ti moja

banka isplatiti. A da vidiš da tvoj stric nije škrtica, ja ću iznosu tog računa odostraga dodati jednu ništicu«.

Ustao sam: »Dragi striče, smatraj da si ovdje kao kod kuće!«

Pet dana stanovao je stric iz Amerike kod mene. U tih pet dana izmršavio sam deset kila. Ujutro sam mu morao donijeti kavu na krevet. Zatim sam morao potražiti njegovo zubalo, a kad bih ga našao, morao sam ga očistiti. Nakon toga sam ga morao pomno obrijati. Budući da nije sa sobom ponio svoju garderobu, to je oblačio moje stvari, uslijed čega sam obično bio prisiljen da ostanem kod kuće. Najradije je odlazio u male krčmice na rubu grada, da pomno okuša domaća vina. S tih izleta se nije vraćao prije zore, a obično je poveo sa sobom i društvo, što ga je našao u gostionicama. Morao sam ustajati i kuhati crnu kavu.

Konačno nisam više mogao izdržati, pa sam odlučio da ću posjetiti strica Jožu, da zatražim od njega savjet. Kad sam sjeo u ponuđeni naslonjač, primjetio sam da se stric Joža nekako smješka.

»Striče, ja sam dobio posjet. Došao je stric iz Amerike«.

»Oho!«

»Da, ali ja se bojim da to nije naš stric«.

»Stric jeste, ali novaca nema«, rekao je stric Joža. Umalo da me nije udarila kap.

»Kako? Nema novaca?«

Stric Joža je mirno odgovorio: »Nema! Vjerojatno ni jednu jedinu kunu!«

»Ali ... ali ... kako?« promucao sam.

»Da, dragi moj«, razjasnio mi je stric Joža, »taj stric je obični šarlatan, varalica!«

»Ali striče Joža, imaš li dokaza?« zavapio sam.

»Pa on je najprije stanovao kod mene«.

»I ništa ti nije platio?«

»Ni banice!« odgovori stric Joža.

»A meni je obećao da će računu dodati ništicu!«

»To je obećao i meni, ali dobio sam samo tu ništicu!«

Posve sam klonuo. »Ali reci, dragi striče, kako si ga se riješio?«

Stric Joža se nagnuo i šapnuo mi: »Bacio sam ga napolje!«

Ustao sam i rekao: »To je dobra zamisao!«

Moja je odluka bila čvrsta. Kad sam se vratio kući, rekao sam stricu iz Amerike: »Dragi striče, danas ću te ja povesti na večeru!«

»To je lijepo od tebe!« rekao je stric i počeo se oblačiti. Sišli smo stubama u predbašću. Uljudno sam pustio strica naprijed, ali čim je stupio na cestu, zalupio sam za njime vrtnim vratima i zaključao ih. »Što to znači?« trgnuo se stric.

»To znači«, smijao sam se ja kroz rešetke, »da se naši putevi razilaze. Zbogom! A ako se još jednom usudiš doći u moju blizinu, onda se čuvaj ...!« I ja sam zamahnuo šakom.

Zatim sam se povratio u kuću.

Dva dana kasnije došao je stric Joža do mene. Bio je sav smeten. Rekao je: »Nešto se strašno dogodilo! Onaj klipan stanuje sad u hotelu Esplanade. Vidio sam ga danas gdje izlazi iz hotela i upitao se kod vratara!«

»Dobro; a što se to nas tiče?«

»No, slušaj, kad ne bude mogao platiti, zgrabit će nas. Trebao bi netko otići onamo i upozoriti ih!«

»Ne pada mi ni na pamet!«

»To je naša dužnost kao ispravnih građana«, tvrdio je stric Joža. »Pođi sa mnom«.

Pošao sam.

Prijavili smo se u ravnateljstvu hotela. Ravnatelj nas je odmah primio:

»Čime vas mogu poslužiti, gospodo?«

»Gospodine ravnatelju«, počeo je stric Joža, »došli smo da vas o nečem obavijestimo. U vašem hotelu stanuje neki gospodin Kolin!«

»Da«, začuđeno odgovori ravnatelj. »To je jedan od mojih najboljih gostiju. Stoji li vaše obavještenje u kakovoj vezi s gospodinom Kolinom?«

»Dakako«, rekao je stric Joža. »Mi smo došli da vam sa-

vjetujemo da tom gospodinu pripazite malo na prste. Ja sam naime brat vašeg gospodina Kolina«.

»A ja sam njegov nećak« dodao sam.

»Ali, gospodo, pa rekao sam vam da je gospodin Kolin jedan od mojih najboljih gostiju!«

»Možda, no on nema novaca!« hladnokrvno je dodao stric Joža.

»Nema novaca?« poplaši se ravnatelj.

»Nema!« nasmijao sam se, »vjerojatno nema ni kune«.

Ravnatelj je problijedio. »Nema novaca! A za nekoliko časaka kani otputovati«. Pozvonio je svojoj tajnici i upitao je: »Gospođice, koliko iznaša račun gospodina Kolina?« Mlada je gospođica nestala i vratila se za nekoliko časaka rekavši: »Četiri hiljade devetsto dvadeset kuna«.

Ravnatelj je bijesno povikao: »Takav lupež! Živio je poput kakovog maharadže!«

Zatim je pozvao svog tajnika. »Smjesta predočite gospodinu Kolinu račun!«

»Već je predočen!«

»Je li ga platio?« sikne ravnatelj.

»Jeste«, odgovori tajnik. »Mister Kolin ispostavio je ček, a banka ga je odmah isplatila!«

Pali smo u stolice kao da nas je udario grom. Ravnatelj je prišao do nas. »Gospodo, iziđite smjesta iz naše kuće prije nego što sam vas predao redarstvu!«

Ustali smo i išuljali se napolje. »Ovuda« pokazao nam je ravnatelj stube za služinčad. Njegov je tajnik gurnuo strica Jožu šakom, a mene nogom.

Kad smo zaokrenuli za ugao, provezao se samovoz s našim stricem iz Amerike.

»Kolin je ipak bogat«, tiho je rekao stric Joža.

»A mi smo ga izbacili!« kajao sam se ja.

Pogledali smo za samovozom. Umalo da nisam zaplakao. Očajno sam upitao: »Striče Joža, nemamo li u Americi još kojeg strica?«

»Nemamo, ovo je bio jedini«, žalosno je odgovorio stric Joža.

Budući da se gradivo, sabrano za ovo izdanje, pokazalo preopširnim, bilo je iz tehničkih razloga potrebno razdijeliti knjigu na dva dijela. Prvi dio, otiskan istodobno s drugim, stavljen je u prodaju pod naslovom

KNJIGA NOVELA

Taj prvi dio iste zbirke novela donio je jednako kao i drugi dio na stotinu stranica teksta oko trideset izvrsnih kratkih beletrističkih djela domaćih i stranih pisaca.

Kratke pripovijesti, objavljene u prvom dijelu »Knjige novela«, izabrane su sa mnogo pomnje tako, da »Knjiga novela« sadrži ponajbolje radove odabranih pisaca. U prvom dijelu »Knjige novela« doneseni su među inim radovi domaćih novelista: Lore Klier, Milivoja Kern-Mačkovića, Miroslava Humskog, Vlade Kumanca i drugih, a među stranim piscima zastupani su Grazia Deledda, Ralf Haagen, Hasse Zetterstrom i Luigi Lorenzo.

Prvi dio »Knjige novela« uzorna je zbirka kratkih pripovijesti, od prve do posljednje stranice napeta, pisana dobro i lako, zanimljiva i bogata sadržajem.

Knjiga je opremljena jednako ukusno kao i drugi dio, samo što su joj korice modre boje. Prodaje se u svim trafikama i knjižarama.

Cijena Kn 20.—

POZNAJETE LI

U nakladi HRT izašlo je:

Robert Chauvelot: PARVATI

To je roman jedne velike ljubavi. Pisac nas vodi u raskošne dvorove indijskih vladara, crtajući ljubav maharani Parvati, supruge džaipurskog radže, koja se zaljubljuje u mladog slikara, Francuza Gilberta Desrochesa, pa se radi te ljubavi odriče i prijestolja i svoje kaste, odlazeći sa svojim ljubavnikom u progonstvo.

Robert Chauvelot je više godina živio u Indiji, pa dobro poznaje tamošnji život i običaje. On te običaje i uzbudljivi život na dvoru indijskih vladara umije umjetnički i vjerno prikazati, tako da njegov roman nesamo predstavlja dirljivu ljubavnu pripovijest, već je ujedno i putopis, pun kulturne vrijednosti.

Cijena vrlo ukusno meko uvezanoj knjizi jeste Kn 40.—

Zane Grey: DO POSLJEDNJEG ČOVJEKA

Zane Greya i njegove romane poznaje danas svatko. Ta su djela eposi poleta, izdržljivosti, snage i smionosti, vrlina, koje su omogućile pionirima da nasele Divlji Zapad. Zane Grey je pjesnik tog Divljeg Zapada i nitko ne umije bolje i plastičnije od njega iznijeti likove pustinjskih junaka, njihovu borbu s divljom i neukroćenom prirodom i još divljijim ljudima.

Roman »D o p o s l j e d n j e g č o v j e k a« je najbolje i najzrelije Zane Greyevo djelo. To je povijest borbe dviju obitelji, kakova se češće znala odigrati na Divljem Zapadu, a ujedno i povijest jedne velike i neslomive ljubavi.

Knjiga obasiže 280 stranica, a cijena joj je Kn 60.—.

OVE KNJIGE?

Rider Haggard: ČAROBNJAK

Veliki pustolovni roman, u kojem nam pisac priča jedan ulomak iz života Alana Quatermaina, glasovitog lovca na slonove i afričkog istraživača. Radnja se odigrava u neistraženim predjelima južne Afrike. Lovac Alan Quatermain proživljava neobične pustolovine, okrunjene divnom i nježnom ljubavlju.

Pisac te neobične knjige, Rider Haggard, poznat je našoj čitalačkoj publici po svojim romanima »Ona« i »Blago kralja Solomuna«. I ovaj mu je roman pun mašte, pisan snažno i s puno humora, tako da će ga svatko s uživanjem pročitati.

Knjiga je veoma ukusno meko uvezana, a stoji u prodaji Kn 40.—.

Zane Grey: GRANIČARI

Roman iz prvih dana kolonizacije Divljeg Zapada, pisan snažno i impresivno.

U romanu »G r a n i č a r i« opisuje Zane Grey život male naseobine Kula, čiji se dani iscrpljuju u borbi s prirodom, Indijancima i bijelim odmetnicima. Okosnica romana je ljubav mlade djevojke Jenny Wilson i graničara Danijela, kojega ta ljubav konačno otima od njegovog krvavog rata s Indijancima i privađa ga na put u ljepši život.

Cijena ukusno meko uvezanoj knjizi iznosi Kn 40.—.

Knjige se dobivaju izravno od nakladnika

»HRVATSKA TISKARA«

Zagreb, Palmotićeva 3.

U PRIPREMI SU SLIEDEĆA IZDANJA:

RATNE NOVELE

U doba, kad cijelim svijetom tutnje topovi, u naše doba junaštva i borbenosti, donijet će ova knjiga zbirku kratkih pripovijesti, čiji je sadržaj uzet iz ratnih vremena i raznolikog ratnog zbivanja. Zbirka »R a t n e n o v e l e« obuhvatat će oko 30 izvornih i prevedenih kratkih pripovijesti, opisa najglasovitih bitaka u povijesti svijeta, ratnih novela prvih svjetskih i domaćih pisaca.

LJUDI SA PLATNA

Čarobni svijet slikopisa oduvijek je svojim pravim i lažnim bogatstvom, svojim sjajem i živahnim ritmom svog života zaokupljao maštu prijatelja slikopisa. Knjiga »L j u d i s a p l a t n a« iznosi u cijelom nizu izvrsnih novela sudbine slikopisnih umjetnika, njihova nastojanja, borbe za uspjeh, njihove pobjede i njihovo propadanje. Knjiga novela »L j u d i s a p l a t n a« obuhvatat će stotinu stranica neobično zanimljivog novelističkog gradiva, povezanog jedinstvenošću sadržaja: velikim i čarobnim svijetom slikopisa.

ŽIVOT PIŠE

Život je najsavršeniji pjesnik. Ono što on stvori, što on zaplete i smrsi, često je daleko zamršenije, jače i dublje nego što to može zamisliti najbujnija piščeva mašta. Već sama naša svakidašnjica puna je brojnih zanimljivih događaja, sukoba i radnja, samo što ih mi, zauzeti svojim vlastitim brigama, ni ne zapažamo. »Život piše« iznijet će oko dvadeset istinitih isječaka iz ljudskog života, tako zanimljivih po sadržaju i snažnih po dojmu, da će ovu knjigu učiniti jedinstvenom i nezaboravnom.